ШУПТУ СОҢГУЛДАЖЕ!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 60 (6697). 1967 ч. март 12, воскресенье 1 Өртээ 2 көп.

Социалистиг демократияның чечектелиишкини дээш

Бөгүн Советтер чуртунуң миллион-миллион хамаатылары — Россияның Совет Социалистиг Федерациязының болгаш өске-даа чамдык Эвилелдешкен республикаларның ажылчы чоннары—боттарының төлептиг оолдар, кыстарын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң база чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгуурлар. Мынчангаш частың бо хүнүнде совет кижилерниң сагыш-сеткили, изиг чүректери улуг өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле долдунган. Ол өөрүшкү, ол чоргаарал дээрге социализмниң баштайгы чуртунуң эрткен алдарлыг оруу дээш, делегей депшилгезиниң бөгүнгү бедиинче — коммунизмниң даңының хаязынче уткуштур — ооң бир дугаар-ла үнгени дээш чоргаарал-дыр.

Бистиң чуртувуска соңгулда бүрүзүн-не күрүне амыдыралында эң улуг болуушкун, ёзулуг улусчу байырлал кылдыр демдеглеп чаңчыккан бис. Бистиң ол чаңчылывыстың чүгле ужур-утказы эвес, харын үнер дөзү бүгүдеге билдингир. Соңгулда бүрүзүнге ажылчы чоннарның ажыл-агыйжы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле ужуражып турарының ужур-утказы болза, боттарының эргелеп башкарып турары күрүне херээн шиитпирлээринге оларның ханы сонуургалдыында. Коммунистер партиязының удуртулгазы-биле чартык чүс чыл мурнунда өскээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң түңнелинде бадыткаттынган чаа хевирниң күрүнезин —совет социалистиг күрүнени быжыглаарынга, чаа хевирниң демократиязын—совет социалистиг демократияны хөгжүдеринге совет кижилер хан-дамырындан сонуургалдыг. Соңгулдага чоннуң идепкейлиг киржип, ону совет демократияның байырлалы кылдыр көрүп турарының үнер дөзү ында.

Бөгүнгү часкы хүннүң даңы адары билек-ле, эргип четпес элбек улуг Россия Федерациязының хоорайларында, ажылчын болгаш көдээ суурларында хөй миллион кижилерниң соңгулда участоктарынче төнмес агыышкыны эгелээн. Ак салдыг ирейлерден, көк баштыг кырган аваларданан, он сес харга четкен оолдар, кыстарга чедир—соңгулдага киржир бүгү-ле кижилер коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң төлептиг кандидаттары дээш бадылаашкынын бээр дээш чоруп турары ол-дур. Олар бөгүн бот-бодун мендилежип, байырлал-биле деп йөрээжип турарлар. Ол йөрээлдерде ханы утка сиңниккен. Ол дээрге ажылчы чоннарга социализмниң берген улуг эргелериниң бирээзи—күрүне херээн эргелеп башкарарын боттандырар эргезин совет кижилерниң медереп билип турарының бадыткалы-дыр.

Бөгүнгү соңгулда совет улустуң, бүгү социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң депшилгелиг кижилериниң амыдыралында эң улуг, эң шылгараңгай болуушкун-биле—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл ою-биле капсырлашкан. Мынчангаш соңгулдаларга белеткелдерниң үезинде совет кижилер улуг байырлалды коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарынга чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурунга боттарының бүрүн шиитпирлиин илереткен. Бүгү чуртта калбарган, байырлал мурнунуң социалистиг чарыжы ол дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар.

Тыва АССР-ниң болгаш ооң бүгү районнарының улуг байырлалга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин парлалгага үндүрген. Үлетпүрнү, көдээ ажыл-агыйны, капитал тудугну, транспортту болгаш харылзааны, коммунал ажыл-агыйны база чоннуң амыдырал хандырылгазын, садыгны болгаш ниитиниң чемненилге черлерин, чырыдыышкынны база кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырарын ол хүлээлгелерде көрген.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкыны-биле совет улус төрээн Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазааның политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп турарын илередир. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказы—ол дээрге бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарын, социалистиг дем каттыштырылгазын, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарын хандырып турар ёзулуг ленинчи политика дээрзин амгы үениң делегей болуушкуннары катап-катап бадыткап турар. СЭКП-ниң болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышкан совет улус тайбыңның империалистиг кыпсыкчыларын, социалистиг лагерьниң, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвиниң сырый каттыжыышкынының дайзыннарын, хамыктың мурнунда делегей реакциязының согугжу күжү—америк империалистерниң маадырлыг вьетнам улуска удур кем-буруулуг дайынын шиитпирлии-биле буруу шаап турар.

Социализмниң демократиязы—эң-не калбак, эң-не хөй киржикчилиг болгаш чептиг демократия дээрзин ССРЭ-ниң болгаш социализмниң өске-даа чурттарының дуржулгазы бадыткаан. Улустуң болгаш улуска бараан болурунуң эрге-чагыргазы болур Советтерниң эрге-чагыргазы күрүне херээн удуртуп башкарарынга ажылчы чоннарның киржириниң делгем аргаларын ажыткан. Ооң тодаргай барымдаазын бистиң республиканың чижээнден көрүп болур. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга депшиткен 110 кандидаттың иштинде ажылчыннар болгаш колхозчулар 45 кижи болган. 71 кижи бир дугаар-ла депшиттирип турар. Кандидаттарның аразында херээженнер үжен кижи. Чер-чер Советтеринге депутаттың кандидадынга депшиткен 2772 кандидаттарның иштинде 1769 кижи бир дугаар-ла депшиттирген. Ажылчыннар болгаш колхозчулар 1567, херээженнер 1065 кижи болуп турар. Чүгле бо чижек безин күрүне херээн эргелеп башкарарынга бистиң чуртувуста ажылчы чоннарның чаа-чаа төлээлерин депшидип турарының маргыш чок бадыткалы болур.

Совет Тываның ажылчы чоннары бөгүн Россия Федерациязының болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң база чер-чер Советтериниң депутаттарынга боттарының эң дээре оолдар, кыстары дээш бадылавышаан, төрээн Коммунистиг партиязының политиказы, коммунизм дээш бадылаар.

ШУПТУ СОҢГУЛДАЖЕ!

КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ

Соңгукчуларның Л. И. БРЕЖНЕВ-биле ужуражыышкыны

Март 10-да Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидады—СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев-биле ужурашкан.

...Хүндүскүнүң дөрт шак. Кремльде Съездилер ордуузунга чыылган алды муң кижи президиумга эштер **Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев** көстүп кээрге, оларны адыш часкаашкыны-биле уткаан. Президиумда олар-биле кады Москваның болгаш Бауман районнуң партия, совет болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери.

Партияның Бауман район комитединиң бирги секретары **П. А. Воронина** эге сөзү-биле хуралды ажыткан. Ам болур соңгулданың кол онзагай чүүлү болза, ук соңгулда юбилейлиг чылда, кажан совет улус бүгү делегейге төөгүлүг хүнну—Улуг Октябрьның 50 чыл оюн байырлал-биле демдеглээр дээш белеткенип турар үезинде эртип турарында болур дээрзин ол чугаалаан.

Күрүне эрге-чагыргазының республикалар органнарынга ам болур соңгулдага бистиң чуртувус улус ажыл-агыйын, эртемни, техниканы болгаш культураны хөгжүдер талазы-биле улуг чедиишкиннер-биле келген. Бүгү москвачылар-биле бир дөмей, Бауман соңгулда округунуң ажылчы чоннары юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш шудургу демисежип турар. Ийи айларның программазын февраль 26-да күүсеткен.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны депшидери бүгү чуртка бедик политиктиг идепкейлиг чоруктуң байдалынга эрткен. Москваның Бауман соңгулда округунуң бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң коллективтери Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидады кылдыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневти чаңгыс эп-сеткил-биле алган деп, эш Воронина медеглээн.

Бүзүреттирген кижи—Күрүне комитединиң «Гипроуглемаш» төлевилелдиң кол конструктору **В. И. Чуканова** сөс берген.

Бистиң районнуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, бистиң институттуң коллективи СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев Бауман соңгулда округундан Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидады кылдыр бүрүткедиринге чөпшээрелди берген дугайында дыңнадыгны өөрүшкү-биле уткаан дээрзин ол чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы эш Брежневтиң амыдыралы партияга болгаш улус чонга кызыгаар чокка бараан болурунуң үлегер-чижээ болуп турар. Москваның Бауман районунуң ажылчы чоннары Леонид Ильичини бистиң чуртувустуң Дээди Совединиң депутадынга, Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга каш удаа соңгаан. Ынчангаш аңаа көргүскен идегелди ол кезээде алдарлыы-биле бадыткап келген.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң төлептиг кандидады Л. И. Брежнев дээш боттарының бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны эш Чуканов кыйгырган.

Ооң дараазында машиноведениениң эртем-шинчилел институдунуң лаборатория начальниги, Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чөвүлелиниң даргазы академик **И. И. Артоболевский**, «Красная швея» фабриканың 42-ги эмнелгезиниң эмчизи **В. Г. Улыбышева** чүве чугаалаан. Бистиң Төрээн чуртувус кайгамчык болуушкуннуң—ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринге соңгулданың бүдүүзүнде турар дугайын олар чугаалаан. Бо чылын соңгулда кампаниязы СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының юбилейинге белеткелдиң болдурганы политиктиг болгаш күш-ажылчы аажок улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында эртип турар.

СЭКП-ниң Программазын, партияның XXIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның октябрь болгаш дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң улузувус коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турарын ораторлар демдеглээн. Ажылчы чоннарның чаагай амыдыралы бедээн, Совет күрүнениң камгаланыр аргазы өзүп турар, эртем болгаш техника, культура болгаш уран чүүл талазы-биле аажок улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Чурттуң амыдыралынга ажыл-ишчи, ёзулуг чогаадыкчы байдал быжыы-биле бадыткаттынып турар. Совет кижилер Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп база деткип турар.

Соңгулда хүнүнде Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары Леонид Ильич Брежнев дээш боттарының бадылаашкынын бээр дээрзинге быжыг бүзүрелин чүве чугаалааннар илергейлээн. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылавышаан, совет кижилер социалистиг Төрээн чурттуң улам ыңайгы чечектелиишкини дээш, тайбың дээш, коммунизм дээш бадылаарлар.

Л. И. Брежневтиң чугаазын хуралдың киржикчилери чылыы-биле уткаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга мээң кандидатурамны база катап депшидип, деткээш, меңээ идегелди көргүскен ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга, инженерлерге болгаш техниктерге, эмчилерге болгаш эртем ажылдакчыларынга, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Москва хоорайның Бауман соңгулда округунуң бүгү коллективтериниң ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни хамыктың мурнунда илергейлээрин чөпшээреп көрүңер.

Маңаа чүве чугаалаан эштер — Полина Алексеевна Воронинаның, Вячеслав Ильич Чукановтуң, Иван Иванович Артоболевскийниң, Елизавета Никитична Воробьеваның, Владимир Арсеньевич Зверевтиң болгаш Валентина Георгиевна Улыбышеваның мээң адресимге чугаалаан чылыг сөстери дээш сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп четтирдим.

Оларның чугаалары көрүп эрткен чүүлдерден хөй чүвени сактып-бодаарынче мени албадап турар-дыр. Мээң салгалымның кижилери бүгү чурт-биле кады эрткен он-он чылдарның дургузунда улуг болгаш чиик эвес оруктуэрткен. Ол оруктуң бүгү үе-чадаларында, күш-ажылга болгаш тулчуушкуннарга, бистерни, коммунистерни күш-ажылчы улуска кызыгаар чокка бараан болурунуң хүлээлгези, Лениниң улуг идеяларынга шынчы болур чорук сорук кирип келген. Бөгүн база-ла силерниң араңарга турбушаан, болумнуң бүгү күштеримни бистиң партиявыстың херээнге, совет улустуң аас-кежии дээш, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш моон соңгаар-даа бээримни силерге бүзүрелдиг куэп тур мен, эштер. Силерниң идегелиңерни бедик алдар кылдыр көрүп, ону шынзыдар дээш бүгү-ле чүвени кылыр мен, чүге дээрге коммунист кижиге ажылчы чоннарның эрге-ажыындан артык бедик чүү-даа турбас, улустуң идегелинден артык улуг шаңнал чок болгай.

Бо дээрге соңгукчулар—хүндүлелдиг бауманчылар-биле мээң дөртку ужуражыышкыным-дыр. Россия Федерациязының Дээди Совединге болган соңгулданың үезинден бээр эрткен чылдарның дургузунда бистиң партиявыстың болгаш чуртувустуң амыдыралынга хөй чаа чугула болуушкуннар болгулаан. Экономиканы болгаш культураны хөгжүдер, улустуң амыдыралын экижидер, бистиң Төрээн чуртувустуң даштыкы политиктиг туружун быжыглаар талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган.

Ол чылдарның болуушкуннарының эң чугулазы — бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының моон соңгаарты оруктарын энир чылын айыткан СЭКП-ниң XXIII съездизи болуп турар. Съездиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, партияның Төп Комитеди чуртта бүгү партия, күрүне болгаш ниитилел-политиктиг амыдыралдың хөгжүлдезин чайгылыш чокка углап башкарып, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын сайзыраңгайжылып турар. Коммунистиг тургузуушкуннуң оруу-биле бистиң Төрээн чуртувустуң хөгжүлдезиниң чугула үе-чадазы болза, ам совет улустуң ону күүседир дээш ажылдап турары чаа беш чыл планы болуп турар.

Бүгү совет кижилер—коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер — хол-холундан туттунчуп алгаш, улуг эчис сорулга — коммунизмни тургузар дээш ажылдап турар. Партияның болгаш улустуң тудуш холбаалыг чаңгыс эви коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунда чайынналдыр илереттинген, ону бистиң чуртувуста бүгү улусчу соңгулданың эң кол онзагай чүүлү кылдыр санап болур. Бажан чурт улуг юбилейге — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга уткуштур бар чорууру бистиң хүннеривисте ол чаңгыс эп онза күштүг-биле илереттинип турар.

Партияның удуртулгазы-биле чорааш, бистиң чуртувус чүс-чүс чылдарда хожудаңгай болгаш түреңги чоруктан, улустуң шуут-ла эргелелээ чок чоруундан болгаш эң аар-берге социал болгаш национал дарлалдан делегей депшилгезиниң бедиктеринче көдүрлүп үнген. Партияның удуртулгазы-биле чорааш, Совет Эвилели тиилээн социализмниң күчүлүг чурту, хостуг болгаш дең эргелиг акы-дуңмалышкы нацияларның күрүнези, коммунизмниң тук тудукчузу болу берген.

Коммунистиг партияның дүрүм ёзугаар чоргаарланып турары бистиң революциявыстың эң улуг чаалап алышкыны — ол дээрге чаа, совет кижи, чоннуң чаа нүүрү болур. Бөгүн совет кижилерниң улуг хөй нуруузу— ол дээрге Октябрьның төлдери болгаш төрээннери-дир. Оларны социалистиг ниитилел кижизиткен болгаш олар коммунизмниң делегейде бир дугаар тургузукчулары болуп турарлар. Совет улус бөгүн — ол дээрге 12 миллион алды чүс муң ажыг эр, херээжен коммунистер, 23 миллион ажыг комсомолчу оолдар, кыстар, профессионалдар эвилелдериниң он-он миллион кежигүннери-дир. Совет улус бөгүн—ол дээрге 80 миллион хире ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, барык 27 миллион колхозчулар, ол дээрге—чырыдыышкынның болгаш кадык камгалалының миллион-миллион бедик эртемниг, мергежилдиг ажылдакчылары, эртемниң болгаш культураның талантылыг ажылдакчылары-дыр.

Олар шуптузу —коммунистер-даа, партия кежигүнү эвестер-даа — могаг-шылаг чок, билдилиг ажыл-ишчилер, боттарының социалистиг Төрээн чуртунга изиг ынакшылдыг кижилер, коммунизм тургузуушкунунуң идепкейлиг киржикчилери-дир. Ол кижилер — силерниң биле бистиң бо үедеги өөрүвүс, бистиң эштеривис болгаш өннүктеривис, бистиң акы болгаш угба-дуңмаларывыс, адаларывыс болгаш иелеривис — харын-на бо болза коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң дириг сиңнигишкини ол-дур. Харын-на ол болза бистиң партияның чаленгиижи, бистиң күрүнениң күжүнүң үндезини, бистиң тиилелгелеривистиң магадылалы ол-дур!

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогу, ажылчы чоннарның хөй миллион массалары — Октябрь революциязының тургусканы бистиң Совет күрүнениң даянып турары үндезини ол-дур. «Совет эрге-чагырга дээрге ажылчы чон

(Уланчызы 2-ги арында).

Соңгулдага белек

ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ УТКААН

Районнуң ажыл-ишчилери соңгулда хүнүн эки күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткааннар. Ажыл-агыйларның хойжулары кыштаглаашкынны чедиишкинниг чорудуп турар. Ам төрүлге чогуур бүгү хойнуң алдан ажыг хуузу төрээн болгаш чаш төлү менди.

Мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садарын база чедиишкинниг чорудуп турар. Эът садарының квартал даалгазын барык үш катап ажыр күүсеткен. Мал ажылдакчылары сүт садарының даалгазын март 25-те күүседир дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Районнуң бүдүрүлге коллективтери база эки ажылдаан. Пищи продукция болгаш ассортимент талазы-биле ийи айның даалгазын ажыр күүсеткен—Ак-Довурак хоорайның хлеб заводунга СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомунуң хүндүлел бижиин тывыскан.

Районнуң амыдырал хандырылга, «Тыва даг-дүгү» комбинаттары, сүт заводу ийи айның планныг даалгазын база ажыр күүсеткеннер.

КЫЗЫЛ ТУКТУ АЛГАН

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планын 112,8 хуу күүсеткеш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар арасынга сүт талазы-биле шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи 25 тонна сүттү сагган. Эът планы 147 хуу күүсеттинген. Хаван фермазының дужааганы 75 хаванының бирээзи-ле 85 кг деңзини баскан.

Ажыл-агыйда 13 трактор, 11 андазын, 78 илиир часкы тарылгага белен. 870 тонна үрезин арыглаттынган.

Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш Чөөн-Хемчик районнуң малчыннарының арасында калбарган. Хойжулар кыштаглаашкынны организастыг эрттирип, малдың чаш төлүн менди камгалап ап турарлар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Моңгуш Чоланың коданында 316 хойнуң үш чүзү төрээн, оон 28 ийис хураганны артыкка камгалап алган. Бо малчындан «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бөгүн соңгуттуп турар Ооржак Дажы-Намчал база чыда калбаан. Ооң баштай төрээн 255 хоюнуң үжени ийистээн.

Ол ышкаш бедик көргүзүглерни районнуң хойжулары Доңгак Седен, Хомушку Шыырап, Моңгуш Санчат-оол, Ондар Самбыл-Норбу, Доңгак Кашпык-оол олар чедип алганнар.

ЧАРЫШКА КИРИШКЕШ

Каа-Хем районнуң үлетпүр комбинадының дааранылга цехиниң Е. Колупаевага удурткан коммунистиг күш-ажыл коллективи соңгулда мурнунуң чарыжынга киришкеш, чылдың ийи айының планын 102 хуу күүсеткен. Даараныкчылардан Галина Матыпина күш-ажылга эң шалыпчы болуп үнген.

«Коммунизмче орук» колхозтуң тараажылары часкы тарылгага белеткелди күштелдирген. 21 трактор белениниң шугумунда турупкан. Кожулга херекселдери шупту септеттинген. Септекчилерниң иштинден коммунист Юрий Байбан, Александр Логинов, Петр Шитников мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Ленин аттыг колхозтуң малчыннары хойнуң чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле чедиишкинниг ажылдап турарлар. Павел Балган-оол, Дөрткөк Дөтпе, Иргит Кергер-оол дээн ышкаш малчыннарның коданнарында хураганнар көвүдээн.

БӨГҮНГЕ БАРААЛГАТКАННАР

Бо чылдың бирги кварталында Бай-Тайга район күрүнеге 64 тонна эътти садар планныг. Соңгулда хүнүнге чедир ооң 55 тоннаазы күүсеттинген. Ылаңгыя «Кара-Хөл» колхозтуң, «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери планын ажыр дужаагаш, ол төлептиг белээн соңгулдага бараалгатканнар.

«Мурнакчы» колхозтуң тудугжулары Базарак-Адаа деп черде малчыннарга 4 бажыңны тудуп бергеннер. Олар Шуйда сес оруннуг аалчылар бажыңын соңгулда бүдүүзүнде кылып доосканнар. Колхозтуң тараажылары бирги кварталда 500 тонна өдекти шөлге аппарып төгер планын ам ажыр күүсеткен.

«Тээли» совхозтуң тудугжулары чем складын тудуп доосканнар, 1000 кубометр тудуг ыяжын база белеткээннер.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының уланчызы

(Эгези 1-ги арында).

массаларының тып алганы, харын оон хараазында — шынчы, харын оон хараазында — тиилеттирбес, социализмче орук болур» — деп, Владимир Ильич Ленин чугаалап турган. (Том 29, арын 225). Социалистиг демократияның хөгжүлдезиниң дугайында бистиң партиявыс доктаамал сагышты салып турар.

Эрге-чагырга органнарының эң-не массалыг звенозунуң — ажылчы чоннар депутаттарының кедээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында доктаалды чоокта чаа СЭКП ТК хүлээп алган. Депутаттарның болгаш Советтер ажылдакчыларының хөй санныг күзелдерин база саналдарын барымдаалап көрген ол шиитпирде болза чер-черде Советтерниң бүгү организастыг ажылының стилин болгаш методтарын улам болбаазырангайжыдар, кедээ болгаш суур Советтериниң ажылдакчыларының белеткелин экижидер, оларның ажыл төлевирин бедидер талазы-биле хемчеглер көрдүнген.

Чер-чер Советтериниң ажылының байдалын экижидеринче угланган ол хемчеглер оларның ажыл-чорудулгазының улам улуу-биле сегииринге чедирер дээрзин партияның Төп Комитеди барымдаалап турар. Ажыл-агый, социал болгаш культура тургузуушкунун, ниитилел ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны улам калбак хаара тударының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң салган сорулгаларын күүседиринге ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге улуг роль онаажып турар болганда, бо алдынган хемчег улам чугула болуп турар.

Эштер! Бистиң улузувус, акы-дуңма социалистиг чурттарның улустары, капиталистиг чурттарда аңгы талазы-биле бистиң акы-дуңмаларывыс болгаш оран делегейде депшилгелиг бүгү кижилер сес ай болгаш Совет күрүнениң 50 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглээрлер. Бистиң амыдыралывыстың болгаш күш-ажылывыстың хүн бүрүзү Октябрьның чырыткызы-биле бир-ле онза херелдеттинген ышкаш болуп турар-дыр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чоокшулап олурар чартык чүс чыл оюу совет кижилерниң сеткилин кайы хире ханызы-биле хайындырып турары бистиң бо хуралывыстың чижээнден база көстүп турар-дыр. Маңаа чүве чугаалаан кижилер — янзы-бүрү мергежилдиг болгаш янзы-бүрү назы-харлыг кижилер — олар шуптузу ам болур төөгүлүг байырлал дугайында, ону канчаар төлептии-биле уткуурунуң дугайында чугаалап турдулар.

Улуг байырлалды канчаар эң дээрези-биле демдеглээрил, юбилейлиг чылда Төрээн чуртту чүнүң-биле өөртүрүл? Бо дугайын бөгүн үлетпүрнүң болгаш кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, совет кижи бүрүзү бодап турар. Ам совет кижилер кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин, боттарының күш-ажылчы бүгү-ле чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга холбаштырып турарлар. Бүгү чуртта — масса чоннуң чогаадыкчы күжүнүң болуп көрбээн бедик көдүрлүүшкүнү илереп турар.

1917 чылдың Октябрь хүннеринде эрги делегейни штурмнап турганнарның, Лениниң партиязының кыйгырыы-биле социалистиг революцияның тугун көдүргеннерниң аразынга бир дугаарында Питерниң болгаш Москваның ажылчыннары турган. Ам база москвачылар болгаш ленинградчылар Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү-улусчу социалистиг чарышты калбартыр деп — ындыг кайынчы кыйгыны бир дугаар салып, совет улустуң Октябрь мурнундагы күш-ажылчы күчүлүг походунга эгени салганнар. Москваның үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери бо чылын бүдүрүлге хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң немелде өзүлдезиниң талазы-биле планныг онаалгаларны бүдүн чартык катап ажыр күүседирип, бүдүрүлгениң үре-түңнелдиг чоруун улам ыңай бедидер талазы-биле элээн каш тодаргай хемчеглерни боттандырарын шиитпирлээннер.

Бауман соңгулда округундан депутатка кандидат болганымда, мен бо чарышка улуг чедиишкиннерни бүгү бауманчыларга күзеп тур мен.

Россия Федерациязының бүгү автономнуг республикаларының, областарының болгаш крайларының ажылчы чоннары боттарынга Октябрь мурнунуң бедик хүлээлгелерин ап турарлар. Россияның ажылчын аңгызы, тараачыннары, интеллигенциязы күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Эрткен чылын үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң планын РСФСР-ге чедиишкинниг боттандырган. Бо беш чылда республикага үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин 1,5 катап көвүдедирин төлевилээн. Ылаңгыя Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринче улуг кичээңгей салдынган турар. Мында нефтиниң болгаш газтың онза байлак черлерин шиңгээдип ап эгелээн, электроэнергетика, өңнүг металлургия, ыяш байлактарын сайзырады ажылдап кылыры дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Россия Федерациязының кедээ черлериниң ажыл-ишчилери Октябрь мурнунуң чарыжынга эрткен чылын чер болгаш мал ажылынга чедип алган эки түңнелдерни быжыглаарын болгаш улам көвүдедирип күзеп турар.

Украинаның, Белоруссияның, Узбекистанның, Казахстанның, Грузияның, Азербайджанның, Арменияның, Литваның, Латвияның, Эстонияның, Молдавияның, Киргизияның, Таджикистанның, Туркменияның үлетпүрүнүң болгаш кедээ ажыл-агыйының ажылдакчылары юбилейлиг ээлчегде туруп алган.

«Юбилейлиг чылда — шалыпчы ажыл-иш!», «Юбилейлиг чылда — байлак дүжүт»!, «Хожудап турар чаңгыс-даа бүдүрүлге бистиң-биле кожа турбазын!» — бо хүннерде совет кижилерниң кыйгырыглары шак ындыг болуп турар.

Совет кижилерниң күш-ажылчы бүгү-ле улуг көдүрлүүшкүнүнүң дугайын чаңгыс чугаага шуптузун сөглеп чедериниң аргазы чок-тур, эштер. Чүгле чамдык фактыларны көргүзүп көрейн.

Кара металлургияның ажылдакчылары пландан ажыр чүс-чүс муң тонна шойну, канны, прокатты, хоолайларны болгаш өске-даа үнелиг продукцияны бээрин аазап турар.

Одаар чүүл үлетпүрүнүң ажылдакчылары пландан ажыр 1,5 миллион тонна нефтини, 800 миллион ажыг кубометр газты болгаш 7 миллион тонна чыгам хөмүр дашты казып тыварын төлевилээн.

Машина тудугжулары юбилейлиг чылда чүс-чүс миллион рубльдиң немелде продукциязын, чүс-чүс хевирлерниң чаа машиналарын, станоктарын болгаш дериглерин бээр деп шиитпирлээн.

Совет химиктер юбилейлиг чылда пландан ажыр 700 муң тонна чемишчидилгелерни, 200 муң тонна апатиттиг концентратты болгаш өске-даа хөй хемчээлдиг химиктиг продукцияны бүдүрүп үндүрери-биле уткуурун күзеп турар.

Чиик болгаш аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери 1967 чылда совет кижилерге план ёзугаар эрткен чылдаазынга бодаарга, барык дөрт чартык миллиард рубльдиң кылыгларын хөйнү бээр ужурлуг. Олар оон аңгыда доктааттынган пландардан ажыр дыка хөй хепти, идиктерни, хөвең-саазын торгу болгаш дүк пөстерни база өске-даа бараанарны бүдүрүп үндүрерин хүлээнген.

Партияның кедээге таарыштыр ажылдап кылган экономиктиг политиказынга даянып алгаш, колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары, специалистер кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле күжениишкинниг ажылды чорудуп турар. Олар чер ажылының культуразын бедидип, дүжүткүр чорукту болгаш мал ажылының продуктулуун өстүрүп, кедээ ажыл-агый продуктуларының бот-үнезин чиигедип тургаш, юбилейни демдеглээрин шиитпирлээн.

Алдарлыг юбилейниң бүдүүзүнде ажылчы чоннарның социалистиг хүлээлгелери, ол дээрге аңгы тулчуушкуннарының одун таварты Октябрьның тугун социализмниң тиилелгезинче чедирип келген улуг назылыг салгакчыларның революсчу чаңчылдарынга совет кижилерниң шынчызының чырыткыланчак илерели-дир.

Ынчалзажок бөгүн чүгле байырлал мурнунуң хүлээлгелериниң дугайын чугаалаар эвес болдур бис ийин, эштер. Оларның канчаар күүсеттинип турарының дугайында, совет кижилерниң берген сөстериниң тодаргай ажыл-херектер кылдыр боттанып турарының дугайында медээлер шагда-ла кирип эгелээн.

Ийи чылдың бүдүрүлге онаалгазын күүседир чорукту Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедир доозар деп Костроманың лён комбинадының пөс-таавы ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Валентина Николаевна Плетнёваның эгелээшкинин деткээн Уралдың болгаш Мурнуу чүктүң металлургтары, Горькийниң болгаш Свердловскиниң машина тудукчулары, Донбасстың хөмүр-дашчылары, Татарияның болгаш Башкирияның нефтчилери, чиик үлетпүрнүң чүс-чүс муң ажылчыннары планнарын ажыр күүседип турарының дугайын, юбилейлиг чылга хүлээлгелерин күүседиринге баштайгы чедиишкиннериниң дугайын рапорттап турарлар.

Найысылал бүдүрүлгелериниң коллективтери чарыштың тугун бедик көдүрбүшааннар. Москва үлетпүрү бо чылдың баштайгы ийи айында планныг онаалгаларын дыка ажыр күүсеткен. өзүлдениң чедип алдынган темпилери хүлээлгелерде алдынганындан ажып турар. Ол үениң дургузунда Москвага үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 8,2 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 7,8 хуу өскен. Доктааттынган планны ажыр күүсеткен чорук январь-февральда каш-каш он миллион рубльдиң янзы-бүрү үлетпүр кылыгларын немей бүдүрүп үндүрер арганы москвачыларга берген. Москваның үлетпүрү бистиң Төрээн чуртувустуң юбилейлиг чылдага чогуур салыышкынны киирип турары моон-на илдең ышкажыл.

Баштайгы чедиишкиннер-биле силерге байыр чедирерин болгаш ол чарыштың алыс түңнелинде долу чедимчелиг болуруңарны күзеп каарын чөпшээреп көрүңер, эргим москвачылар.

Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары юбилейлиг чылды багай эвес эгелээн. Часкы тарылгага белеткел элээн организастыг чоруп турар. Малчыннар эки ажылдап турар. Дыка хөй колхозтар, совхозтар болгаш бүдүн-бүдүн районнар күрүнеге эътти, сүттү болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын садарының квартал планнарын шагда-ла күүседипкен.

Күш-ажыл фронтузундан ол медээлер совет кижилерни өөртүп турар. Чүл дизе, бистиң хөгжүлдевистиң талазы-биле партияның XXIII съездизиниң төлевилээн планнары ажылчы чоннарның патриотчу, революсчу көдүрлүүшкүнүнүң ачызында улам-на чедиишкинниг күүсеттинип турар дээни ол-дур.

Бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының төөгүлүг херээ базым санында-ла бурунгаарлап турар дээни ол-дур. Ол болза совет кижилерниң күш-ажылы бистиң улустуң амыдырал-чурттаалгазын экижидеринге чаа аргаларны тургузуп турар дээни ол-дур. Коммунистиг партияның политиказының кол утказы шак-ла ында. Бистиң чуртувуска Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези болгаш социализмни тургусканы алыс утказында харын күш-ажылдың кижилерин мөлчүгделден болгаш дарлалдан адырып, оларга хостуг, хандыртынган, культурлуг болгаш чогаадыкчы элбекшилдиг чурттаалганың аргазын — кижи дээр сөстүң эң-не бедик утказынга төлептиг чурттаалганы тургузуп бээринче угланган турган-на болгай.

Кедээ ажыл-агыйны хөгжүдер болгаш үлетпүрнү удуртурун экижидер айтырыгларның талазы-биле партияның Төп Комитединиң хүлээп алган шиитпирлери совет улустуң амыдыралының деңнелин улам ыңай бедидер хемчеглерни боттандырарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Ол талазы-биле дыка чугула хемчеглерни сөөлгү чылдарда амыдыралга боттандырып чорутканын билир болгай силер, эштер. Оларның чамдыктарының дугайын айтып көрейн:

— чоннуң шуут хандырып турар адырларның 20 миллион ажылдакчыларының ажыл төлевирин бедиткен;

— колхозчуларның пенсия хандырылгазын күштүг болдуруп чорутkaн;

— инвалид болганының талазы-биле пенсияларның эвээш дээн хемчээлдерин бедиткен болгаш Ада-чурт дайынының инвалидтеринге база өлген дайынчыларның өг-бүлелеринге немелде чиңгелделерни доктааткан;

— улустуң хереглелиниң дыка хөй бараанарынга өртектерни чиигеткен.

Бистиң улустуң чаагай байдалы улам-на дүрген темп-биле өзүп орар.

Чоннуң кижи санынга онаапштыр боттуг орулга, тодаргайлаарга, чаңгыс кижиге чижеглеп санаарга чоннуң хереглеп турары материалдыг чаагай чүүлдериниң саны 1959 чылдан эгелээш 1964 чылга чедир ортумаа-биле чыл бүрү 3,2 хуу, а 1965—1966 чылдарда ийи катап дүрген: ортумаа-биле 6,5 хуу өзүп келген. Колхозтарның ниити ажыл-агыйындан колхозчуларның орулгалары оон-даа дүрген өскен.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң өзүлдези база-ла шак ындыг. 1959—64 чылдарда оларның ортумак ажыл төлевири чылда 2,5 хуу, а сөөлгү ийи чылда — чыл бүрү барык 5 хуу немей өскен.

Чем продуктулары-биле болгаш үлетпүр бараанары-биле чоннуң хандырылгазы экижип турар. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы, тодаргайлаарга, чонга садып турар бараанарның хемчээли сөөлгү ийи чылда чуртка барык 20 хуу өскен. Ол биче эвес өзүлде-дир, эштер.

Ынчалзажок кандыг-бир бараанар-биле чонну хандырып турарывыста бергедээшкиннер бисте ам-даа барын эки билир болгай бис, калбак хереглелдиң үлетпүр бараанарының чамдык хевирлериниң дугайын чугаалаар чүве болза, оларның чедишпези болган чок-ла илдең апаар чүүл бар. Чоннуң өзүп турар негелдезинге, садып алыкчы өзүп турар аргазынга үлетпүр чамдыкта четпейн турар. Мындыг бир чижекти ап болур: 1966 чылда бистиң фабрикаларывыс 500 миллион ажыг эжеш хөм идиктерни үндүрген, чоннуң кижи санынга онаапштыр янзы-бүрү хевириниң 40 погон метр чыгам пөстерин бүдүрген, ынчалза-даа ол бараанар чедишпейн турар-дыр. Ылаңгыя садып алыкчыларның өзүп турар негелделеринге, сонуургалынга болгаш материалдыг аргаларынга таарышкан чогум-на бедик шынарлыг бараанар хамыктың мурнунда чедишпейн баргылаар-дыр.

Ол четпестерни бодап турар бис. Чонну хандырып турарының талазы-биле четпестерни болдунары-биле дүрген узуткаар дээш партия ТК-зы болгаш чазак чамдык хемчеглерни ап турар. Чиик үлетпүрнүң хөгжүлдезинге хөй акша-хөреңгини тускайлап, продукцияның шынарын экижидер болгаш бистиң даштыкы садыывысты хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни ап турар. Чамдык бараанар-биле чонну хандырып турарының талазы-биле амгы четпестер элээн үе болгаш, узуткаттынар дээрзи база чигзиниг чок. Ол четпестер дээрге бистиң чурттуң хөгжүлдезиниң баштайгы үе-чадаларында бистиң чуртка ажып эртип турганы ышкаш ындыг улуг эвес болуп турар.

Чоннуң амыдырал деңнелин бедидериниң айтырыглары, совет кижилерниң амыдыралын экижидериниң айтырыглары бистиң партияның кичээңгейиниң төвүнде үргүлчү туруп турар. Чоокку чылдарда бо угланыышкынга эң чугула арга-хемчеглер СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпиринде, съездиниң беш чыл планының талазы-биле бадылаан Директиваларында тодаргайлаттынган. Амгы туруп турар болгаш келир үеде курлавырларны база болдунар аргаларны барымдаалааш, совет улустуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле ээлчеглиг арга-хемчеглерни амыдыралга боттандырарының планын партия ТК-зы болгаш Министрлер Чөвүлели амгы үеде чугаалажып көрүп турар. Ажылчы чоннарның эвээш төлевирлиг категорияларынга шалыңны улам ыңай бедидери, чоннуң чамдык кезиинге пенсия хандырылгазынга немелде экижидилге, социал страхованиениң системазын сайзырангайжыдары дээн ышкаш хемчеглер улуг ужур-дузалыг болур.

Совет кижилерниң амыдыралынга улуг ужур-дузалыг ийи айтырыгның дугайын соңгукчуларга дөпчү-даа бол, чугаалавайн барып болбас-тыр мен.

Канчаар-даа аажок улуг чурттаалга тудуу бистиң бүгү чуртта үргүлчүлеп турар. Чүгле сөөлгү ийи чылда барык-ла чээрби ийи миллион хире кижи чаа бажыңнарже көжүп кирген болгаш мурнунда туткан бажыңнарынга бодаарга боттарының амыдырал байдалдарын экижиткеннер. Ынчалзажок чурттаалга шөлү ам-даа чедишпес. Ынчангаш чурттаалга тудуу моон соңгаар-даа кошкап дивес күжениишкин-биле үргүлчүлээр, чыл бүрү калбарар апаар. Партия ТК болгаш чазак ону бирги чергениң ужур-дузалыг деп көрүп турар.

Оон ыңай, неделяда ажыл шагының ниити санын хевээр арттырбышаан, ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже бистиң чуртта барык-ла ийи миллион ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар шилчип кирген. Ол дээрге хөй нуруузунда-ла бүдүрүлгеге ажыктыг болгаш ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын үндезини-биле экижидип турар чугула хемчег дээрзин дуржулга көргүскен. Ындыг шилчиишкин болза ажылының байдалының талазы-биле практикага боттанып болур бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажылчыннарын база албан-хаакчыларын бо чылдың дургузунда колдуунда беш ажыл хүннүг неделяже шилчидер дугайында шиитпирни амгы үеде партия ТК-зы, Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС хүлээп алган. Партияның болгаш чазактың база бистиң профэвилел органнарының ол шиитпири бүгү совет улустуң деткиишкинин болгаш чүүлдүгзүнүүшкүнүн алыр дээрзин бодап тур мен.

Бистиң чуртувус бодунуң чартык чүс чыл юбилейин чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелер-биле-даа, Октябрьның херээ дээш бодунуң маадырлыг демисели-биле, коммунизмниң ады-биле, бодунуң хөй-аът киирикчи ажылы-биле бараан болган бистиң совет улустуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле чаа-чаа хемчеглер-биле-даа уткуп алыр дээрзин бүзүрел-биле чугаалап болур-дур, эштер.

Юбилейге белеткел совет кижилерниң амыдыралының бүгү талаларын хаара туткан, бистиң чурттуң политиктиг бүгү амыдыралының утка-шынарын байыдып турар-дыр. Совет улустуң демиселиниң болгаш тиилелгелериниң бүгү күш-ажылчы болгаш алдарлыг оруун чаңгыс аай бот-боттарынга харылзашкан кылдыр улам ханы бодап билир изиг чүткүл-биле: Октябрь революциязының болгаш хамааты дайынның маадырлыг сорук киирикчи чоруу, баштайгы беш чылдарның маадырлыг күш-ажылы, дайын сөөлүндеги чылдарда совет кижилерниң күш-ажылчы чайынначак чоруу-биле ол амыдырал сиңниккен.

Бо бүгү болза салгалдарның харылзаазын быжыглаарынга Коммунистиг партияга дузалап, революцияның оттуг тынышкынын бо хүннерге чедирип турар. Эрткен үениң маадырлыг болуушкуннарын билип алыры дээрге совет кижилерниң амгы салгалының — коммунизмниң тургузукчуларының салгалының ажыл-херектериниң төөгүлүг утказын болгаш ужур-дузазын билип алырынга дузалаар.

Бистиң төөгүчүлеривис, бистиң публицистеривис, уран чүүлдүң болгаш культураның ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл төөгүзүнүң дугайын хайныккан сөстери-биле чугаалап турарлар. Эртем конференцияларын белеткеп база чорудуп, марксисчи-ленинчи теорияның эң чугула айтырыгларының талазы-биле чүүлдер парлаттынып, Совет күрүнениң хөгжүлдезиниң, партияның болгаш бүгү совет чоннуң тургузукчу ажыл-чорудулгазының, кайгамчык улуг дуржулгазын түңнеп турар номнарны парлап үндүрүп турар.

Чогаалчылар, композиторлар, чурукчулар, кино болгаш театр ажылдакчылары Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң төөгүлүг маадырлыг чоруун төлептии-биле көргүзүп турар чогаалдарны тургузары-биле юбилейни демдеглээринче чүткүп турарлар. Чечен чогаалдың чаа номнарын парлап үндүрүп, революция болгаш амгы үе дугайында эң дээре шиилерни болгаш спектакльдарны тургузарының калбак конкурстарын чорудуп турар. Республикаларда, крайларда болгаш областарда чечен чогаал делгелгелерин организастап, чурулга уран чүүлүнүң эң дээре чогаалдарының бүгү-эвилел юбилейлиг делгелгезин белеткеп турар. Боттывыңгыр уран чүүлдүң Октябрьның 50 чыл оюнга тураскаатткан бүгү-эвилел фестивалынга хөй-хөй миллион совет кижилер киржип турар.

Чаа, ёзулуг улусчу культураны тургусканы — социализмниң эң чугула чедиишкиннериниң бирээзи. Совет уран чүүл чон-биле кады ак гвардейжилерни болгаш интервентилерни чылча шаап, чуртту катап тургузарынга, социализмни тургузарынга дузалап турган. Ол уран чүүл Ада-чурттуң улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында чон-биле кады тулчуп турган, а бөгүн коммунизмниң тургузуушкунунга, чаа ниитилелдиң кижизин кижизидеринге идепкейлиг киржип турар.

Совет уран чүүл бодунуң ёзузу-биле ханы интернационалчы, хевириниң талазы-биле хөй националдыг. Бистиң культуравыстың эртине-байлаа Совет чурттуң бүгү улустарының культураларының бот-бодун чогаадыкчы ёзу-биле байытчыдарының үндезининге тургустунган. Бистиң Төрээн чуртувустуң хөй националдыг социалистиг культуразы улустарның угаан-бодалынга чүс-чүс чылдарда артып калыр кайгамчыктыг чедиишкиннерни бүгү делегейге эвээш эвести чедип алган.

Чамдык чурукчуларның, литература журналдарының, уран чүүл албан черлериниң чогаадыкчы ажылында четпестер барын бистер база-ла көрүп турар бис. Ол дугайын бистиң парлалгавыста ажыы-биле чугаалап турар. Ынчалзажок ол шүгүмчүлел

(Уланчызы 3-кү арында).

СЭКП Төп Комитединде

Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында

Чоокта чаа СЭКП Төп Комитеди ажылчы чоннар депутаттарының кедээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. СЭКП ТК-ның хүлээп алган доктаалында айтып турары болза, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң, күрүне херектерин эргелеп башкарарынга улус массаларны киириштирер талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң салган сорулгаларын күүседиринге чугула роль ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге хамааржып турар. Чер-чер Советтериниң системазында эң-не хөй санныг болгаш массалыг звено болза кедээ болгаш суур Советтери болуп турар. Оларга барык 1,5 миллион депутаттар соңгуттуруп турар. Кедээ болгаш суур Советтери ажылчы чоннарның шуут-ла ортузунга ажылдап, эң янзы-бүрү айтырыгларның дугайында олар-биле хүн бүрүде харылзажып турар. Ол Советтерниң хамааржып турар девискээринде 110 миллион ажыг кижи чурттап, 36 муң ажыг колхозтар, барык 12 муң совхозтар, бүдүрүлгелерниң, социал-амыдырал болгаш культура албан черлериниң калбак четкизи туруп турар.

Кедээ болгаш суур Советтери боттарының девискээринге күрүне эрге-чагырганың боттандырып, чоннуң янзы-бүрү хереглелдерин хандырары-биле холбашкан хөй айтырыгларны шиитпирлеп турар дээрзин СЭКП ТК демдеглээн. Депутаттарның хөй нуруузу боттарының хүлээлгелерин күүседирин ак сеткилдии-биле көрүп, соңгукчуларның мурнунга отчёттарын үргүлчү кылып, оларның чагыгларын күүседирин организастап турар. Ооң-биле кады хөй-хөй кедээ болгаш суур Советтериниң ажылының деңнели амыдыралдың негелделеринден ам-даа хожудап турар, олар боттарынга тывысхан эргелерни долу эвес ажыглап, колхозтарның, совхозтарның, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажыл-херектеринге чогуур салдарны чедирбейн турар. Школаларның, эмнелгелерниң, уруглар садтарының болгаш яслилериниң, магазиннерниң, клубтарның болгаш чонну хандырып турар өске-даа организацияларның ажылында четпестер ам-даа хөй, оларның ажылының байдалы дээш харысалга кедээ, суур Советтеринге элээн хире-чергези-биле онаажып турар болгай.

Кедээ болгаш суур Советтериниң организас-массалыг ажылын ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң тодаргай сорулгаларын шиитпирлээри-биле ам-даа сула холбаштырып турар. Советтерниң сессияларынга, оларның күүскомнарынга чугаалажып көөрү-биле кедээ болгаш суур амыдыралының эң чугула айтырыгларын эвээшти тургузуп турар; хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин кошкак организастаан, доктаамал комиссиялар шүшпең ажылдап турар, Советтерниң ажыл-чорудулгазынга чамдык депутаттар киришпейн келген. Кедээ болгаш суур Советтериниң хөй-хөй күүскомнары боттарының ажыл-чорудулгазынга активти, ылаңгыя кедээ интеллигенцияның иштинден киириштиреринге инициативаны илергейлевейн, хамаатыларның хуралдарын хаая эрттирип турар.

Бо четпестерниң боттуг чылдагаанарының бирээзи болза, чер-черде хөй-хөй совет болгаш партия органнары кедээ болгаш суур Советтериниң ажыл-чорудулгазынче кичээңгейни четче салбайн, оларның ажылынга дузалавайн турарында болур.

Чер-черниң совет болгаш партия органнары кедээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарының кадрларын шилиир болгаш кижизидер дугайында чогуур кичээңгейни салбайн, Советтерниң ажылы, чонну хандырары, чер-черге Совет эрге-чагырганың ат-алдары ол кадрлардан хөйүнде хамааржыр деп чүвени барымдаалавайн турарлар.

Ажылчы чоннар депутаттарының кедээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер сорулга-биле ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун, тус черге ужур-дузалыг айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле ол Советтерниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидер дугайында хемчеглерни алырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, хоорkomнарынга болгаш райкомнарынга СЭКП ТК хүлээткен. Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын, чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин, садыгны болгаш ниитиниң чемненилгезин, амыдырал хандырылгазын хөгжүдеринге, кедээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгени көдүреринге бүгү аргаларны болгаш тус черниң курлавырларын эң долу ажыглаарынга кедээ болгаш суур Советтериниң салдарын күштелдирериниң хандырары эргежок чугула.

Кедээ болгаш суур Советтери колхозтарга, совхозтарга, үлетпүр бүдүрүлгелеринге хамаарыштыр боттарының хүлээлгелерин бүдүрүлге-ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгага холгаарлаашкынның аргазы-биле эвес, а хоойлуларны, күрүне эрге-чагырганың үстүнде тудар органнарының болгаш эргелелдиң шиитпирлерин сагыыры дээш, планнарны болгаш күрүне мурнунга хүлээлгелерни өй-шаанда күүседири дээш контрольду организастаарының аргазы-биле, чоннуң ортузунга организакчы ажылды күштелдирериниң болгаш бүдүрүлге коллективтеринге депутаттарның ролюн бүгү хемчег-биле бедидериниң аргазы-биле боттандырар ужурлуг. Кедээ болгаш суур Советтериниң ажылынга чугула черни колхозтарның ажыл-чорудулгазынга демократтыг принциптерни сагыыр дээш, чер фондуларын шын ажыглаар· социалистиг хоойлу дүрүмнерни сагыыр, ниитиниң корум-чурумун болгаш хамаатыларның эргелерин камгалаар дээш контроль ээлээр ужурлуг.

Ажылчы чоннар депутаттарының кедээ болгаш суур Советтери бодунуң девискээринге күрүне эрге-чагырганың дээди органнары болур, боттарының эрге-хемчээлдеринге хамаарыштыр кедээ болгаш суур Советтериниң хүлээп алгылаан шиитпирлери болгаш айтыышкыннары бүгү-ле албан-дужаалдыг кижилерниң, а ол ышкаш Советтиң девискээринде бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң ыяавыла күүседир чүүлдери болур дээрзин СЭКП ТК онзалап демдеглээн.

Кедээ болгаш суур Советтериниң кол сорулгаларының бирээзи болза ажылчы чоннарның негелде, хереглелдерин хандырар дугайында сагыш салыышкыны, күш-ажылды медерелдиг көөрүнүң, күрүне болгаш күш-ажыл сагылга-чурумун сагыырының ёзузунга колхозчуларны, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны кижизидери ол болур.

Хоойлу ёзугаар бердинген бүрүн эргелерни боттандырбышаан, кедээ болгаш суур Советтери улус чырыдыышкынының, кадык камгалалының, социал хандырылганың, садыгның болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң херээн, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң ажылын, суурлар чаагайжыдылгазын, чурттаалга болгаш орук тудуун экижидер дээш үргүлчү ажылдап, ол сорулга-биле чагыргазының девискээринде турар колхозтарның, совхозтарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның күжениишкиннерин таарыштыр аайлап башкарар хүлээлгелиг. Социалистиг бүдүрүлгени хөгжүдеринге кедээ болгаш суур Советтериниң салдарының эң чугула аргаларының бирээзи чогум-на ында болуп турар.

Кедээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарын эң-не белеткелдиг болгаш дуржулгалыг кадрлар-биле быжыглаар, ол Советтерниң ажылдакчыларының кижизидилгезин, өөредилгезин экижидер, мергежилин бедидер дугайында хамаарышкан совет органнар-биле кады эргежок чугула хемчеглерни алырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, хоорkomнарынга болгаш райкомнарынга хүлээткен. Советтерниң күүсекчи комитеттериниң даргалары болгаш секретарьлары кылдыр чонга хүндүткелдиг, ажылчы чоннарның негелде, хереглелдерин ээлдек көөр, эки организакчыларны депшидер ужурлуг. Чер-черниң партия организациялары кедээ болгаш суур Советтеринге соңгуттурган коммунистерге үргүлчү дузалаар, боттарының депутат хүлээлгелерин күүседир дээш, оларның харысалгазын бедидер, Советтерниң болгаш күүскомнарының партия бөлүктериниң ажылын идепкейжидер, чер-чер Советтериниң шиитпирлерин, депутаттарның саналдарын болгаш сагындырыгларын амыдыралга боттандырар дээш ажыл-агыйжы коммунистерге улуг негелделиг болур хүлээлгелиг.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнары, Министрлер Чөвүлелдери, край, область болгаш район Советтериниң күүскомнары улуг, биче суурларның ажыл-агыйын болгаш культуразын эргелеп башкарарының тодаргай участоктарынга кедээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер, оларның ажыл-чорудулгазының уг-шиин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдар дээш эң ханы болгаш үргүлчү ажылдаар хүлээлгелиг.

Ажыл-агый болгаш социал-культура сорулгаларын шиитпирлээринге улуг салдарлыг болзун дээш, кедээ болгаш суур Советтериниң организас-массалыг ажылын экижидеринче онза кичээңгейни салыр херек. Сессияларга чугаалажып көөрү-биле эң-не боттуг айтырыгларны киирип, доктаамал комиссияларның ролюн бедидип, Советке болгаш соңгулда округтарынга депутаттарның ажылын идепкейжидип, ажылчы массалар-биле Советтерниң харылзаазын калбартыры чугула. Кедээ болгаш суур Советтериниң күүскомнары Советтиң ажылынга ажык болур чорукту күштелдирер, суурнуң амыдыралынга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны хамаатылар чугаалажып көөрү-биле тургузар, Советтиң азы ооң күүскомунуң хүлээп алган шиитпирлерин чонга дыңнадып чедирер, ол шиитпирлерни күүседир талазы-биле организакчы ажылды чорудар ужурлуг. Кедээ болгаш суур Советтериниң ажылының дуржулгазын база оларны ажылчы чоннар депутаттарының район, область болгаш край Советтериниң күүскомнарының талазындан удуртуп турарының аргазын эң-не калбаа-биле түңнээри болгаш нептередири эргежок чугула.

Кедээ болгаш суур Советтериниң күүсекчи комитеттериниң соңгулдалыг ажылдакчыларының шалыңын 1967 чылдың апрель 1-ден эгелээш бедидерин чугула деп көрген.

Ажыл-агый, саң-хөө, чер айтырыгларын шиитпирлээринге, чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин, чоннуң амыдырал болгаш социал-культура хандырылгазын удуртурунга кедээ болгаш суур Советтериниң эргелерин калбартырының болдунар аргаларын, а ол ышкаш оларның материалдыг, саң-хөө баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны өөренип көөрүн чогуур төп болгаш республика органнарынга СЭКП ТК дааскан.

Советтерге ам болур соңгулдалар ажылчы чоннар депутаттарының кедээ болгаш суур Советтериниң ажылын улам ыңай идепкейжидеринге, оларның ажыл-чорудулгазынга демократтыг принциптерни калбартырынга, чоннуң калбак массалары-биле харылзаазын күштелдиреринге чугула рольду ойнаар дээрзинге СЭКП Төп Комитеди бүзүрелин илергейлээн.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының уланчызы

(Эгези 2-ги арында).

болза, бистиң социалистиг культуравыстың үре-түңнелдиг хөгжүлдезиниң дугайында сагыш салыышкынындан, СЭКП-ниң кезээде болгаш өскерлиш чок илергейлеп турар сагыш салыышкынындан болуп турар.

Кескү совет чогаалчылар Александр Корнейчук, Леонид Леонов, Николай Тихонов, Павло Тычина, Мирзо Турсун-Заде, Андрей Упит, Константин Федин болгаш Михаил Шолохов оларга чоокта чаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының бедик адын тывысканын билир болгай силер. Ол чогаалчыларның аттары чүгле Совет Эвилелинде билдингир эвес, оларның чогаалдарын даштыкыда миллион-миллион кижилер номчуп турар, совет кижилерниң элээн каш салгалдарының амыдыралы оларның номнарында чуруттунган.

Чоннуң хүндүлеп, ынакшып турары, сөстүң ол мастерлерин Төрээн чурт совет литератураның хөгжүлдезинге оларның шылгарангай ачы-хавыязы дээш, оларның үре-түңнелдиг хөй-нити ажыл-чорудулгазы дээш демдеглээн. Ол болза чогаадыкчы интеллигенцияның күш-ажылын партияның, чазактың болгаш бистиң бүгү чонувустуң хүндүлеп көрүп турарының барымдаазы-дыр. Ол болза чүгле түс-түс литераторларның улуг чогаалчы чедиишкиннерин эвес, харын коммунистиг тургузуушкунга бистиң нити херээвиске бүгү совет литератураның ролюн бедии-биле үнелээни-дир.

Бедик атты алган чогаалчыларга сеткилдиң ханызындан байыр чедирбишаан, чурттуң юбилейлиг чылынга төлептиг болгаш коммунизмни тургузуп турар ниитилелдиң негелделеринге ниитизи-биле дүгжүп турар кылдыр бистиң совет уран чүүлүвүстү ам-даа бедиди көдүрүп болур улуг, чайынналчак чедиишкиннерни шаңнатканнарга-даа, чогаадылга талазы-биле оларның эш-өөрүнге-даа, совет культураның бүгү ажылдакчыларынга-даа ынаныры күзенчиг-дир.

Байырлалдыг үениң бүдүүзүнде бистиң кайывыс-даа эрткен орукту угаан-бодалы-биле эргий көрүп турар. Төөгү бисти ылчыңнатпаан. Совет улустуң улуг-хуузунга кадыг-дошкун аңгы тулчуушкуннары, хөй санныг даштыкы дайыннар-биле хан төгүүшкүннүг дайылдажыышкыннар, өжээтен капиталистиг хүрээлээшкинге чаа ниитилелдиң тургузуушкунунуң кедергей улуг бергелери таварышкан. Ленинчи партияга удурткан бистиң улузувус бүгү шылгалдаларны тудуп үнген.

Шаанда хожудангай турган чуртту эң-не мурнакчы ниитилел тургузуглуг, күчүлүг индустриалдыг күрүне болдурганы, ол үедеги делегей империализминиң согугжу кужү—гитлерлиг Германияга баштаткан агрессчи фашистиг күрүнелерниң бөлүглежиишкинин чылча шапканы, ССРЭ-ге социализмниң бүрүнү-биле болгаш туюлунга чедир тиилээни база коммунизмни тургузарынче шилчээни—совет улустуң маадырлыг демиселиниң кол-кол түңнелдери ындыг-дыр. Бистер шак ындыг түңнелдерге чоргаарланып болур бис, эштер!

Совет кижилерниң бөгүнгү амыдыралының өөрүшкүзү кедергей улуг күш-ажыл-биле болгаш деннежир чүве чок маадырлыг чорук-биле чедип алдынган. Улуг, карак кызыл ажыл, империалистерниң чимзениишкиннеринге хамаарыштыр доктаамал серемчилелдиг болур чорук-биле холбаштыр күш-ажыл фронтузунга хүн бүрүнүң чаалап алыышкыннары—бодунуң ленинчи партиязының удуртулгазы-биле бистиң улузувустуң олче бүзүрелдиг бар чорууру чырыткылыг коммунистиг даартагы хүнче кара чаңгыс дулгүүр ол. Күш-ажыл-биле болгаш демисел-биле чедип алган аас-кежии—ол эң-не эргим аас-кежик-тир. Ынчангаш совет кижилер бодунуң социалистиг Төрээн чуртунга ол хире изиг ынак.

Совет патриотизм пролетаржы, социалистиг интернационализм-биле чарылбас холбаалыг. Бистиң улузувус бүгү кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үезинче орукту салып турар. Ол—оон революсчу интернационалчы хүлээлгези. Коммунистиг партия совет кижилерни империализмниң күштеринге удур делегей масштавынга быжыг туруштуг демиселди чорудуп турар күш-ажылдың интернационалчы армиязынга хамааржырының медерелинге кижизидип турар. Ынчангаш совет Ада-чуртунга изиг ынакшылдың медерелин, ону улам-на күчүлүг болгаш каас-чараш болдурар күзелин совет кижилер социализмниң өске чурттарынга акы-дуңма найыралдың медерели-биле, социал болгаш национал дарлалга удур бүгү-ле демиселчилер-биле дайынчы сагыш-сеткил каттыштырылгазының медерели-биле холбаштырып турарлар.

Бистиң Октябрывыстың делегейге ужур-дузазы, ниитизи-биле социализмниң делегей системазының хөгжүлдези-биле, бүгү делегейде аңгы талазы-биле, бистиң акы-дуңмаларывыстың хосталгалыг демисели-биле бистиң революциявыстың, бистиң коммунистиг тургузуушкунувустуң үзүктел чок харылзаазы—ол бүгү улуг юбилейниң бүдүүзүнде онза тодазы-биле билдинип турар. Чер кырынга баштайгы тиилелгелиг социалистиг революцияның 50 чыл оюн массалыы-биле, байырлалдыы-биле уткуурунга белеткел дугайында тускай шиитпирлерни социалистиг чурттарның хөй нуруузунуң болгаш капиталдың хөй-хөй чурттарының акы-дуңма партияларының хүлээп алганы ол дугайын чугаалавайн турар деп бе. Африканың болгаш Азияның чурттарының революсчу-демократтыг партияларының элээн хөй удуртукчулары ам болур юбилей-биле холбаштыр Октябрь революциязының төөгүлүг ужур-дузазын онзалай демдеглеп, чүве чугаалап турары база-ла ол дугайын айытпайн турар деп бе. Революсчуларның делегей сагыш-сеткил каттыштырылгазының ол чаа илерээшкини дээш, бистиң даштыкы акы-дуңмаларывыска бистер өөрүп четтирип турар бис. Биске ол дээрге коммунизмниң херээ дээш демиселге сорук кириишкинниң чаа үнер дөзү-дүр.

Эштер! Революсчуларның хоочун салгалының ол дээш амы-тынын бергени ол эчис сорулгаже бистер базым-базымы-биле бүзүрелдиг чоруп олурар бис. Бот-эрге-чагырга-биле баррикадаларга тулчуру, Совет эрге-чагырганы догуннадып тургузары дээш демисежири, социалистиг индустрияның фундаментизин салыры азы чуртту фашистиг эжелекчилерден камгалаары бистиң үевистиң кижилериниң кижи бүрүзүнге таварышпаан. Совет патриоттар, хамыктың мурнунда аныктар, боттарының хүн бүрүдеги күш-ажылынга бистиң Төрээн чуртувусту күш-ажылга болгаш тулчуушкунга алдаржыдып келген маадырлыг оолдарынга болгаш кыстарынга деннежирин күзеп турары черле билдингир-дир.

Октябрьның 50 чыл оюнуң бүдүүзүнде бистиң аныяктарывыстың патриотчу массалыг шимчээшкини калбарган. Адаларның оруу-биле чоруур деп Кызыл Шөлге даңгырак берген оолдарның болгаш кыстарның изиг чүткүлү кажан-даа уттундурбас. Ленинчи партияның кижизиткен аныяктары, кезээдээзи ышкаш, коммунизм дээш демиселдиң мурнуку участоктарында туруп турар.

Бистиң улузувустуң алдарлыг революсчу чаңчылдары социализм дээш демиселге, Ада-чурттуң камгалалынга, Төрээн чуртунуң болгаш социалистиг чурттарның бүгү демкаттыштырылгазының чаагай чоруу дээш күш-ажылга төрүттүнген болгаш каңналган. Ол чаңчылдарның онзагай ылгалдыг чүүлү болза, оларның орустарга болгаш украиннарга, белорустарга болгаш молдаваннарга, Кавказтың, Ортаакы Азияның, Казахстанның, Прибалтиканың улустарынга, бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң бүгү-ле нацияларынга болгаш бичии улустарынга-даа бир мөзүлеш болуп турарында. Улустарның дылы болгаш национал онзагай байдалдары кандыг-даа болза, олар шупту кол чүүлге—эчис сорулгаже баар деп чүткүлге чаңгыс аай. Улустарның найыралы бистиң амыдыралывысче ханылааш, ону бис анаа чайгаар болуушкун кылдыр көөр апарганывыс ындыг хемчээлге четкен. Совет кижилер бүгү нацияларның ажылчы чоннарының акы-дуңмалышкы чоруунуң тугун, улустарның найыралының тугун бедик көдүрүп чоруур.

Бистиң улузувус чаңгыс эптиг болгаш сырый каттышкан, чүткүлдүг күш-ажылы-биле бистиң чуртувустуң күчүзүн ол быжыглап турар. Харын оон ужурунда биске кандыг-даа кыжаныглар болгаш кандыг-даа күткүүшкүннер коргунчуг эвес. Бистиң Төрээн чуртувустуң мурнунда турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге чаа күштерни болгаш бүзүрелди улустуң патриоттуг ажыл-херектеринден болгаш угаан-бодалдарындан партия ап турар.

Эштер!

Совет Эвилелиниң болгаш акы-дуңмалышкы социалистиг чурттарның делегей ареназында туруштары быжыг, олар улам быжыгып турар. Делегей болуушкуннарының чорудулгазынга социалистиг чурттарның салдары чайгылыш чок өзүп турар. Бистиң чурттарывыска социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга даштыкы талазы-биле таарымчалыг байдалдарны хандырарынга ол кайы хире чугула дээрзин силер шуптуңар билир болгай силер, эштер. СЭКП-ниң XXIII съездизинге ужур-дузазын база катап демдеглээн ол даштыкы политиканың сорулгазы чедиишкинниг күүсеттинип турар деп чугаалап болур бис. Делегейде байдал ындыг-ла бөдүүн эвес дээрзин билир болгай силер. Империалистиг агрессияның болгаш реакцияның күштериниң болдурганы шыңгыыраашкынныг чоруктуң өзүлдези делегей политиказының айтырыгларынга онза кичээнгейлиг болурун Совет Эвилелинден болгаш акы-дуңмалышкы социалистиг чурттардан негеп турар.

Бо талазы-биле чугула болуушкун болза, СЭКП ТК-ның 1966 чылдагы декабрь Пленуму болган. Ол пленум бистиң ленинчи даштыкы политикавыстың туруштуун, империалистерниң агрессчи чүткүлдеринге бистиң удурланыышкыннарывыстың быжыын болгаш оон-биле кады бистиң даштыкы политика талазы-биле тактикавыстың ээлдээн, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжылгазы дээш бистиң партиявыстың демиселиниң могаг чогун база катап көргүскен. Партияның Төп Комитеди делегейде тургустунган байдалдың кичээнгейлиг анализин кылган болгаш аңаа үндезилээш, бистиң даштыкы политикавыстың болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининде ажыл-чорудулганың ээлчеглиг сорулгаларын айыткан.

Бо үеде делегей байдалының болгаш бистиң даштыкы политикавыстың чамдык кол-кол айтырыгларынга допчузу-биле доктаарын чөпшээреп көрүңер.

Баштай Европа дугайын чугаалап көрейн. Сөөлгү чылдар дургузунда дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, бот-боттары-биле тайбың кожа-хелбээ харылзааларны тургузарынче Европа чурттарының хөй нуруузунуң чүткүлү иледе күштелген. Европа бодунуң айыыл чок чоруунуң айтырыын бодунуң күжү-биле шиитпирлеп шыдаар болгаш шиитпирлээр ужурлуг-даа деп чүвени билип турар кижилер көвүдеп турар. Бистиң чуртувуска хамаарыштыр кандыгыл дизе, ол Европа дипке быжыг тайбыңга чүгле алызындан сонуургалдыг эвес, харын база ол угланыышкынга идепкейлиг политиканы чорудуп турар деп чүве билдингир болгай.

Совет Эвилелиниң Европада политиказының сорулгалары кандыгыл? Бирээде, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде кадыг-дошкун дайынның түңнелинде улустарның чедип алган чаалап алыышкыннарын, оон дараазында Европага болган социал-аңгы талазы-биле үндезин чаартылгаларны быжыглаары; ийиде, империалистиг агрессияның күштерин башкалаар, барыын-герман милитаристерни болгаш адаанзырактарны сула салыр арганы бербес, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекке чедер арганы оларга бербес; үште, аңаа үндезилээш, бистиң барыын талакы кызыгаарларывыстың болгаш бистиң эвилелчилеривис болур социалистиг чурттарның кызыгаарларының айыыл чок чоруун быжыглаар база аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг чурттарның Европага калбак болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар. Бир тээ тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш бистиң демиселивис социалистиг чурттарга, оон-биле кады бүгү Европаның тайбыңы болгаш айыыл чок чоруу дээш база демисел болур ужурунда, бо сорулгалар Европаның өске-даа улустарынга билдингир деп чүвени бүзүрелдиг чугаалап болур.

Социалистиг чурттарның бүзүрелдиг болгаш чайгылыш чок күжениишкиннери Европа ареназынга тодаргай кеску түңнелдерни берип турар. Европада дайын сөөлүндеги кызыгаарларны эде көөр дугайында ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктериниң өжээнзирек негелделеринге ам Барыын-европада чаңгыс-даа күрүне каттышпайн турар деп чугаалап болур. Тургустунган кызыгаарлар өскерилге чокка артар ужурлуг деп чүвени олар шуптузу херек кырынга барымдаалап турарлар. Ынчалза-даа чамдык кижилер чайгылыш чок чорукту илергейлевейн турар. Ынчангаш бо дугайында боттарының үзел-бодалдарын хөйнүң мурнунга ажыы-биле чугаалаарындан чалданып турары хараадаанчыг-дыр. ГФР-ниң ядролуг чепсекти кандыг-даа хевир-биле холга алырын болдурбазы дег, шак ындыг чугула айтырыгның талазы-биле Европаның чөөн-даа, барыын-даа талазының аразынга үзел-бодалдарның калбак чаңгыс эптии чедип алдынган.

Ийи чылдың мурнунда безин чүвени чүгле «соок дайынның» билиишкиннери-биле бодап база «Чөөн таладан айыыл» бар дээр чүвезин ажыглаар таварылганы эрттирбейн турган Барыын таланың политиктиг ажылдакчылары безин Европада бүгү байдалга бистиң тайбыңга ынакшылдыг политикавыстың чаагай дээштиг салдарын бөгүн барымдаалап турарлар.

Бистер, коммунистер, Европага айыыл чок чорукту хандырарынга чүгле чаагай күзээшкиннер, кады ажылдажылгаже кыйгырыглар база харын тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге дүүштүр Европаның социалистиг болгаш капиталистиг чурттарының аразынга ындыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге белен болур чорук безин четпес деп санап турар бис. Европада тайбыңга айыылды тургузуп турар бүгү-ле чүвеге удур идепкейлиг, эптеш чок, шудургу демисел база ол хире чугула болуп турар.

Европага быжыг тайбыңны, айыыл чок чорукту болгаш тайбың кады ажылдажылганы хандырарының идеялары европа күрүнелериниң ортузунга орукту улам калбаа-биле тып алыр тудум-на, бо чугула айтырыгның шиитпирлээриниң оруунда кол моондак болза, барыын-герман империализмниң агрессчи политиказы, ГФР-ниң политиказы болуп турар деп чүве улам тода болу бээр.

Эрхардтың чазааның политика талазы-биле буурап дүшкениниң кол чылдагааны болза, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырыпкы дег кандыг-даа базымнарны оон өжээннешкек ёзу-биле көрүп келгени, боттуг туруп турар байдалды барымдаалап көөрүн шуут күзевээни, өжээнзирек болгаш милитарисчи сорулгаларга ажыы-биле сундугуп турганы болур.

ГФР-ниң чаа чазааның удуртукчулары оларның мурнундагы удуртукчуларга амыдыралдың таварыштырган кичээндириглерден чогуур түңнелдерни кылыр ужурлуг ышкаш сагындырыгы дег. Ынчаарга херек кырында кандыг болуп турарыл? ГФР-ниң чаа чазаа эрге-чагырганы алганындан бээр үш ай эрткен. Ол үениң дургузунда чаа чазак бодунуң программныг медеглелдерин чарлаарын, делегейниң болгаш иштики амыдыралдың хөй айтырыгларының талазы-биле туруштарын тодарадырын болгаш харын практиктиг ажыл-чорудулгазынга бодун хире-шаа-биле көргүзерин безин четтигипкен.

ГФР-ниң мурнундагы чазаа-биле бисте тургустунган харылзааны Кизингерниң кабинединге, ол-ла хевээр эккеп шилчидер дээр чорукта ырак бис деп чүве билдингир болбайн аан. Ынчалза-даа ГФР-ниң чаа чазааның политиказының дугайын совет кижилер чүгле ол чазактың сөзүнден көөр апаар деп чүвени кым-даа манап шыдавас. Барыын-герман башкарыкчы бөлүктер Европаның болгаш делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күрүнелеринден ГФР-ни башкаландырып турар өскеленчек чоруктуң ханазын чыл-чылы-биле тургузуп келген. Бир эвес олар өжээнзирек агрессчи угланыышкындан Боннуң чайлаарынга делегейниң бүзүрээрин күзээр чүве болза, ол хананы боттарының холу-биле бузуп эгелээр ужурга таваржыр. Барыын Германияның политиктиг арын-нүүрү, ылаңгыя оон даштыкы политиказы херек кырынга өскерилген деп чүвени көргүзер ужурга таваржыр апаарлар.

Мурнундагы өжээнзирек болгаш милитарисчи бодалдарны чаа, эң ээлдек чугаа-соот кылдыр хуулдурар, тайбың кады ажылдажылга дугайында кандыг-даа боттуг чүве чок ийи-чаңгыс ниити бүзүредиглерни кылыры четчир, ындыг политиканы Европага тайбың кады ажылдажылганың херээнге боттуг салыышкын кылдыр хүлээп алыр апаар деп бодап турар кижилер иледе частырыгны кылып турар.

Ам дээрезинде ГФР-ниң чазааның практиктиг хөделиишкиннери Боннуң политиктиг угланыышкынында боттуг өскерилгелер чок деп чүвени иледе көргүзүп турары хараадаанчыг-дыр.

Чогум-на харын сөөлгү үеде ГФР-де нацизмниң болгаш милитаризмниң күштериниң бажын ковайтып келгенин, федералдыг чазак туруп турар европа кызыгаарларының дугайында айтырыгга өжээнзирек туружундан, Барыын Берлинге хамаарыштыр негелделеринден чаңгыс-даа базым аткаарлаваанын көрбейн барып болбас. Барыын-герман империализмниң агрессчи чүткүлдериниң оруунга быжыг моондак болуп турар Герман Демократтыг Республикага удур хоралакчы ажылды федералдыг чазак күштелдирип турар.

ГФР-ниң чазаа даштыкы политикага бодунуң кандыг-даа хөделиишкинин бүгү немецтерниң өмүнээзинден кылыр дээр хоозун негелделерин бадыткаарынга ажыглаарын оралдажып турар. Чүгле олар безин—Барыын Германияның политиказының агрессчи утказының четчир херечизи-дир. Ындыг янзылыг туруштар-биле хөделири дээрге, өске герман күрүнениң — Герман Демократтыг Республиканың тускай догуннаар эргелеринге халдаар, дайын сөөлүндеги чылдарның дургузунда Европага болган социал-политиктиг үндезин өскерилгелерни чок болдурарын оралдажыр дээни ол-дур.

Бо айтырыгның талазы-биле ГФР-ниң туружунуң агрессчи болгаш реакцылыг шинчизи бакка сурагжаан «Хальштейнниң доктриназындан» Боннуң бар шаа-биле халбактанып турганы дег, база-ла ынчаар илереп турар. Бо «доктрина» Герман Демократтыг Республиканы өске чурттарның хүлээп көөрүнге шаптыктаар сорулганы салып турар, чүгле ГДР-ни эвес, харын база оон бүгү өннүктерин ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктериниң өжээннешкек ёзу-биле көөрү ол «доктринада» илереттинген деп чүве билдингир болгай. «Хальштейнниң доктриназы»—ол дээрге, өске күрүнелерниң, хамыктың мурнунда Азия болгаш Африка чурттарының херектеринге Боннуң холгаарлаашкынының политиказы, коргударының болгаш кыжанырының делегей политиказы-дыр.

Бир эвес силер Европаның улустарының бүзүрелин чаалап алырын күзээр болзуңарза, бир эвес бодуңарның чуртуңарның тайбың келир үезин хандырарын херек кырында оралдажып турар болзуңарза, бүгү немец улустуң өмүнээзинден чугаалажып шыдаар бис дээр хоозун чүүлдериңерни арттырып каңар, Европада херек кырында тургустунуп келген байдалды болгаш оон кадында ийи герман күрүнелерниң туруп турарының фактызын хүлээп алыңар, ядролуг чепсекти холга алыр дээр оралдажыышкыннардан тодазы-биле болгаш ийи утка чокка ойталаңар деп, ГФР-ниң даштыкы политиктиг угланыышкынын бөгүн тодарадып турар кижилерге бис дорту-биле чугаалаарын күзээр ийик бис.

Азы ядролуг чепсекти таратпазының дугайында керээни чарары ышкаш ындыг айтырыгны ап көрээлиңер. Ядролуг чепсектиң улам ынай нептерээринден делегейни камгалап алыр, ындыг арга-биле ядролуг дайынның тыптып келириниң айыылын кошкадыр болгаш чепсеглениишкинни дүжүрериниң херээнге дузалаар ужурлуг ындыг керээни улустар шагда-ла манап турар. Ынчаарга ГФР-ниң чагырыкчы бөлүктеринде ындыг керээни чарарының болдунар аргаларын ёзулуг-ла айыылдыг чүүл, эң-не үнелиг бодалдарның болгаш күзелдерниң буурап дүшкени кылдыр көрүп турар. Бонндан чүүл-бүрү удурланыышкыннар, баш удур тургускан негелделер, кажарлаашкыннар төктүп, керээни чарарынга чаа-чаа нарыыдаашкыннар тургузарынче угланган чажыт хөделиишкиннер эгелээн.

ГФР-ниң амгы чазааның политиказының херек кырында байдалын дараазында фактылар бүзүрелдии-биле көргүзүп турар. Реакцияга болгаш фашизмге удур, ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш, улустар аразынга тайбың дээш эрес-дидим демиселчилерниң партиязы—Коммунистиг партияны Европаның Испания болгаш Португалия ышкаш ындыг фашистиг чурттарының үлегери-биле Барыын Германияга хоругдааны билдингир. Ам үеде Боннда чамдык министерстволарының сандайларында социал-демократтар олуруп турар болза-даа, чаа чазак герман ажылчын аңгының партиязын хоругдаанын күштүг хевээр арттырар дугайында бодунуң бодалын шагда-ла чарлаан. Оон-биле чергелештир ГФР-де чартык фашисти болгаш шуут фашистиг партияларның болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын калбартырынга бүгү-ле болдунар аргаларны берген.

Боннуң амгы политиказының бо-ла бүгү илерээшкиннерин даштыкы политиктиг угланыышкынның өскерилгениниң демдектери кылдыр көөр чүве болза, эң мугулай кенен чорук болур ийик. Чү-кандыг-даа болза, бистер Совет Эвилелиниң кижилери ындыг кенен улустуң санынга хамаарышпайн турар бис.

Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразында харылзааларның үндезини-биле экижиирин күзээр ийик бис деп, чаңгыс эвес удаа чугаалап келген бис. Ылап-ла ындыг болган турзун дизе, бо герман күрүнениң чорудуп турары реваншытың болгаш милитаризмниң политиказын ёзулуг тайбыңга ынакшылдыг политика-биле солууру эргежок чугула. Ол амдызында ындыг эвес.

Герман херектерге, өске-даа чугула европейжи айтырыгларга ышкаш, болуушкуннарның бүгү чорудулгазынга Европаның социалистиг чурттарының принциптериниң болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эви канчаар-даа аажок салдарны чедирип турар. Социалистиг чурттарның чаңгыс эп-сеткилдии болгаш акы-дуңмалышкы сырый каттыжыышкыны—империализмниң агрессиялыг күштеринге удур, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселдиң шылгаттынган чепсээ ол-дур.

Делегей ареназынга социалистиг чурттарның чаңгыс аай угланыышкынын ажылдап кылырының улуг ужур-дузалыын бистиң партиявыс көрүп, дугурушкан угланыышкынны боттандырарынга хөделиишкиннерниң чаңгыс аай чоруун бедии-биле үнелеп турар.

Эрткен чылын Бухарестиге Варшава керээзиниң киржикчилери чурттар Европада байдалды кадыкшыдары дээш демиселдиң калбак программазын ажылдап кылганы болгаш Вьетнамда америк агрессияга ойтур шавыышкын бээр талазы-биле туружту дугуржуп алганы билдингир болгай.

Эвилелчи социалистиг чурттарның кады ажылдап кылганы программаны амыдыралга боттандырар талазы-биле эвээш эвес күжениишкиннерни Совет Эвилели салган. Акы-дуңмалышкы социалистиг чурттарның болгаш партияларның удуртукчулары-биле чаңгыс эвес удаа ужуражылгаларның база чугаалажыышкыннарның үезинде-даа, база ол ышкаш Францияже, Англияже, Италияже, Австрияже, Турцияже болгаш өске-даа чурттарже күрүне аян-чоруктарының үезинде совет төлээлекчилер ол күжениишкиннерни удуртулга болдуруп турган.

Варшава керээзиниң киржикчилери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң эрткен айда болган чөвүлел хуралы болза социалистиг чурттарның даштыкы политиктиг күжениишкиннерин холбаштырарының чаа үе-чадазы болган.

Европага тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырары дээш демиселдиң айтырыгларынга тураскааткан европейжи компартияларның чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле ажылды Европа чурттарының коммунистиг партиялары ам үеде эгелээн. Ол ажылга СЭКП идепкейлиг киржип турар.

Революстуг эп-сеткил каттыжыышкынының ёзузу болгаш бот-бодунга ханы хүндүткел сиңниккен. Совет Эвилелиниң акы-дуңмалышкы социалистиг чурттар-биле харылзаалары улам-на байлак база дириг утка-шынар кирген турарынга бүгү-ле чүүлдерни СЭКП ТК болгаш Совет чазак моон соңгаар-даа кылып чорудар.

Совет Эвилели Европаның капиталистиг чурттары-биле харылзааларынга аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптерин чайгылыш чокка сагыыр. Бот-бодунга ажыктыг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы күзээр чурттар-биле ындыг харылзааларны хөгжүдериниң болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының айтырыгларын бис могаг чокка ажылдап кылып турар бис. Барыын Европаның чурттарының чазактары-биле бистиң харылзааларывыс улам-на идепкейжип, янзы-бүрү талалыг болуп бар чыдар, ол чорук Европа типтиң чурттарында күрүнелерниң улам калбак болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазынга багай эвес белеткел болур деп, бис санап турар бис.

Эштер!

Вьетнамның хостуг улузунга удур америк империалистерниң кемниг дайынны чорудуп турары Мурнуу-Чөөн Азияда байдал мурнуку хевээр онза кичээнгейни хаара тудуп турар.

Вьетнам улус чуртунуң соңгу талазынга болгаш мурнуу талазынга карак кызыл демисели-биле боттарының ыдыктыг эргелерин камгалап алырынга чайгылыш чок шиитпирлиин бүгү делегейге көргүскен. Эрес дайынчы мурнуу-вьетнамчы патриоттар америк интервентилерни могаг чокка чылча шаап турар. Чепсектиг күштери-биле кады ВДР-ниң ажылчыннары болгаш тараачыннары маадырлыг демиселди чорудуп, агрессор-биле демиселдиң херээнге боттарының күжениишкинниг ажыл-ижи-биле салыышкынны киирип турарлар.

АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери Вьетнамга тайбың таарыштырылгаже боттарының чүткүлдүүнүң дугайын медеглеп тура, делегейниң улустарын болгаш бодунуң чуртунуң улузун мегелеп турган дээрзи ам эң-не бүзүрээчел кижилерге безин билдингир апарган. Вьетнамның чазаа: Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарын болгаш аңаа удур өске-даа дайын хөделиишкиннерин чугаа чокка соксадыңар, ынчан ВДР биле АКШ-тың аразынга чугаалажыышкын болдунуп болур деп тодаргай медеглээн. Орук тода айыттынган, чүгле ону ажыглаары арткан ышкаш сагындырып турган. Ынчалза-даа Вашингтон бодунуң мурнундагы бүгү-ле «тайбыңчыдылга» дугайында бадыткалдарын хенертен уттупкан-биле дөмей болган. Сарыылдыг үнүү дыңнаарының орнунга, Вьетнамга чаа чыл-биле холбаштыр эрткен айда фронтуларга доктааттынып бар чыткан түр тайбыңчыдылганы үрээринче АКШ далашкан болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрин араатанзыы-биле бомбалаарын көөргедиишкиннии-биле катап эгелээн.

Ол-даа эвээш-тир. Вьетнамга удур дайынны соксадырын негеп турар бүгү делегейниң улустарынга өжешкен чүве дег, АКШ-тың чазаа бо хүннерде бодунуң агрессиязын калбартырының дугайын бүгүдеге чарлаан. ВДР-ниң хоорайларынче болгаш суурларынче бомбардировщиктерниң дээрбечи ужудуушкуннары агрессорларга эвээш болган-дыр. Ам АКШ ол бичии чурттуң девискээрин боттарының ыракшыл үгер-бооларындан боолаарын, а суг оруун үрээри-биле ВДР-ниң хемнеринче миналарны октаарын база немеп алган.

АКШ-тың удуртукчуларының мегелей кижилерни аймаарадырын оралдашкан тайбыңга ынакшылдыг домактары хоозун болган. Империалистиг агрессорнуң араатанзыг дүрзү-түрү улустарның караанының мурнунга ам бүгү бужары-биле көстүп келген. Интервентилерниң Вьетнамда бужар үүлгедиглери бүгү делегейге килеңнээшкинни болгаш хорадаашкынны болдуруп турар.

АКШ-тың талазындан дайын үүлгедиглерин калбартып турарынга вьетнам улус бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежиринге улам-на шиитпирлиг чоруу-биле харыылап турар.

Вьетнам улус тайбыңга ынакшылдыг, ол тайбың дээш туржуп турар болгаш тайбыңга белен, ол дугайын оон удуртукчулары чаңгыс эвес удаа медеглээн. Ол улус даштыкы эжелекчилерниң мурнунга мөгейбес. Пентагоннуң кандыг-даа араатанзыг үүлгедиглеринден кортпас дээрзин вьетнамчыларның даштыкы интервентилерге удур чээрби чыл иштинде маадырлыг демисели бүгүдеге билдингир болдурар ужурлуг ийик.

Вьетнам улустуң чөптүг херээнге бүгү делегейниң деткимчези калбарып база быжыгып турар. Совет Эвилели болгаш социализмниң өске-даа чурттары Вьетнам Демократтыг Республика-биле, демисежип турар вьетнам улус-биле бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын херек кырында көргүзүп, америк агрессияга удур оларның демиселинге бүгү талалыг дузаламчыны көргүзүп турар. Бистиң партиявыстың болгаш бистиң чазаавыстың ол шугумун СЭКП-ниң XXIII съездизи чиге тодараткан, бүгү совет улус чүүлдүгзүнген. Ол шугум социалистиг интернационализмге, революсчу эп-сеткил каттыштырылгазынга бистиң шынчывысты илергейлеп турар, ынчангаш ол шугумну бис чайгылыш чок тудар бис.

Эштер! Кыдатта болуп турар политиктиг болуушкуннарның хөгжүлдезинге допчузу-биле-даа бол доктаары чугула.

«Культура революциязының» тугунуң адаа-биле эгелээн ол болуушкуннар Мао Цзэ-дуннуң болгаш оон бөлүүнүң партийжи болгаш күрүне удуртулгазының ханы кризизи-биле тывылган дээрзи ам мырыңай билдингир. Оларның амгы политиктиг кажарлаашкыннары Мао Цзэ-дуннуң чурт иштинге авантюралыг экономиктиг политиказының буурап дүшкениниң болгаш делегейге идейлиг база политиктиг гегемонияны алыскаан делегей ареназынче шургуушкуну буураашкынга таварышканының сөөлүнде эгелээни таварылга эвес-ле болгай.

Ындыг чедимче чок байдалдар Пекинниң чагырыкчыларынга кеземче болбаан. Буурап дүжүүшкүннер харын оларны чурттуң иштинге-даа, делегей байдалының херектеринге-даа чаа-чаа авантюраларже чыгапкан.

«Пролетаржы культура революциязының» дугайында легенда—ол дээрге марксизм-ленинизмге чүүлдешпес. Мао Цзэ-дуннуң боттандырганы политиканың чүгле чөгенчиг чажыртыныышкыны-дыр дээрзи ам бүгү делегей билир апарган.

Кажан политиктиг каңналыышкын-даа, амыдыралчы дуржулга-даа чок, марксизм-ленинизмниң чүзүн-даа билбес, «Мао дарганың» шуургедекчи отрядтарынга каттышкан, кандыг-даа чагырга чок чорук-биле калчаарап барган, үстүүртен күткүткен өөреникчи аныяктарның бөлүү Мао Цзэ-дуннуң ажылдарындан алган цитаталарны шуугаазын-биле номчувушаан, партия комитеттерин болгаш күрүне органнарын чылча шаап, ажылчыннарны, тараачыннарны, интеллигенцияны этеп-соккулап, улустарны дорамчылап турар болганда, кажан ажылчын аңгының база бүгү ажылчы чоннуң амыдыралчы эрге-ажыктарының дугайында сагыш салыышкынны буруулуг херек кылдыр санап турар болганда, ону канчап пролетаржы революция дээр боор? Ол дээрге чогум-на социалистиг революцияны узуткаар чорукка дөмейлежир үүлгедиг-дир.

Кажан шериг кезектери хунвэйбиннерниң болгаш үймээнчилерниң шуургедекчи отрядтарын деткивишаан, Пекинден келген дужаал ёзугаар, Мао Цзэ-дуннуң бөлүү кымнарны-ла бодунуң удурланыкчылары кылдыр санап турар болдур, «Маонуң идеяларын» «марксизм-ленинизмниң дээди чадазы кылдыр» санаарынга кымнар-ла чигзинерин дитигер болдур, оларның шуптузунга удур окбоону углай тудуп турар болганда, кажан эрге-чагырганың дүрүм ёзугаар органнарын күш-биле тарадыр сывырып, оларның орнунга ийи-чаңгыс кижилерниң тергиидели колдаан чаа органнарны тургузуп турар болганда, ону канчап Кыдатта социализмниң камгалалы дээр боор? Ол харын-даа реакцылыг шериг эргилдезинге кончуг дөмейлешкек-тир.

Кажан боттарының улуургак чоруун көөргеттинип, өске күрүнелерге болгаш улустарга, өске чурттарның компартияларынга хамаарыштыр кадыг-дошкун, калчаалыг чоруун көргүзүп, кажан даштыкы чурттарның, хамыктың мурнунда Кыдат-биле найыралдыг социалистиг күрүнелерниң тускай төлээлекчилерин дорамчылап, базымчалап, харын-даа күш дөгеп турар болганда, кажан «Мао Цзэ-дуннуң идеялары» дээр чүвениң мурнунга кул ёзунуң сөгүрүүшкүнүн кылбайн, Пекинден айтыышкынга чагыртпайн турар кайы-даа коммунистиг партияларны эң бак сөстер-биле сөглеп, оларның удуртукчуларын бужартадып турар болганда, ону канчап революсчу эп-сеткил каттыжылгазы дээр боор, ону канчап пролетаржы интернационализм дээр боор?

Өске улустарның эрге-шөлээзин болгаш төлептиг чоруун куду көөрү дээрге, марксизм-ленинизмге канчап-даа чүүлдешпес, улуг күрүнежи шовинизмниң эң-не чүдек-бужар илерээшкини-дир дээрзи канчап черле билдинмезил?

Чүвелерниң чогум ады-биле адаар чүве болза, Кыдатта болуушкуннар ынчандыр көстүр-дүр.

«Эрге-чагырганы эжелеп алыр» дугайында Мао Цзэ-дуннуң чарлаан кыйгырыы хөй-хөй черлерде чурттакчы чоннуң шиитпирлиг ойтур шавыышкынынга таваржып, харын-даа хөй кезиинде хан төгүүшкүннүг сегиржип алыышкыннар-биле дооступ турар. Партия болгаш күрүне аппаратынче хунвэйбиннерниң база үймээнчилерниң дорт халдаашкыны төп-даа черде, кыдыг-кызыгаар-даа черлерде шыңгыы удурланыышкыннарга таваржып турар. Бүгү чүвени барымдаалаар чүве болза, удурланыышкын Мао Цзэ-дуннуң бодап турганындан ыракта артык күштүг болуп турар. Политика талазы-биле Кыдатта үй-балай чорук, чурттуң экономиктиг амыдыралында сандараашкын ам мырыңай аажок улгадып барган, пекин чагырыкчылар оон уштунар дээш чүзүн-баазын тактикаларны ажыглаар ужурга таваржып турар апарган.

«Кадрларны шын көөрүнүң» эргежок чугулазын сөөлгү хүннерде хенертен чугаалажып, бүдүрүлгелерниң болгаш күрүне албан черлериниң ажыл-чорудулгазын хунвэйбиннерниң дендии баржы хевир-биле холгаарлап келгенин сөс кырынга-даа бол буруу шаап турар апарган. Мао Цзэ-дуннуң хөй-хөй удурланыкчыларынга харын-даа «өршээл көргүзерин», эрге-чагырганың чаа органнарынга оларны киириштирерин аазап турар.

Мао Цзэ-дун бөлүүнүң ол тактиктиг аажылары чогум-на оларның туруштары кошкагын олар боттары миннип турар апарганын херечилеп турары ол бооп чадавас. Ынчалза-даа олар ук бөлүктүң политиказының антиреволюстуг бүдүжүн бичии-даа өскертпейн турары билдингир болбайн аан.

Кыдатта болуушкуннар моон соңгаар канчаар хөгжүүрүн келир үе көргүзе бээр ыйнаан. Ынчаарга Мао Цзэ-дун бөлүүнүң сөөлгү чартык чылда өөскүткен болуушкуннары—ол дээрге, кыдат улуска, Кыдаттың Компартиязынга канчаар-даа аажок улуг национал халап болганын шуут-ла чугаалап болур, ол халаптың дугайын бис ынчаш сеткиливистиң ханызындан хомудап-даа турар бис. Кыдаттың революстуг чаалап алыышкыннары, оон иштики бүдүш байдалы, оон делегейге ат-алдары согуушкунга таварышканы ол болгай. Ол дугайын бис бир эвес ханызы-биле сеткивейн баар болзувусса, бистер багай интернационалистер болганывыс ол болур ийик.

(Төнчүзү 4-кү арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының төнчүзү

(Эгези 1, 2, 3 арыннарда).

Оон аңгыда Мао Цзэ-дун бөлүүнүң сорук кииргени өжээннежиишкинниг хөөннер бистиң партиявыска, бистиң улузувуска, бистиң Совет күрүневиске шуут-ла дорт угланган дээрзи билдингир болгай. Пекинниң амгы удуртукчулары боттарының антисоветчи нүгүл пропагандазы-биле социализмниң болгаш коммунизмниң ажык дайзыннары болур империалистерниң кажан-даа чедип чадашканы бүгү делегей рекордтарын ажып дүшкеннер.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак амгы кыдат удуртулганың өнчүк-чөнгээлерин болгаш кыжаныгларын тооп көрбейн эрте берип шыдавас деп чүве билдингир. Бистиң чурттуң дүрүм ёзугаар күрүне эрге-ажыктарын, совет улустуң эрге-ажыктарын камгалаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни СЭКП ТК болгаш Совет чазак кылып келген болгаш моон соңгаар-даа кылыр.

Мао Цзэ-дуннуң бөлүүнүң антисоветчи угланыышкынындан бодунуң түңнелдерин делегейниң коммунистиг шимчээшкини база кылып турар. Пекинниң чарылдырыкчыларының чааскаанзыраашкыны улам улуу-биле күштелген. Пекинниң туруп алганы оруктуң хоралыы эмин эртир тодаргай, ынчангаш ону эдерер күзелдиглер тывылбас-даа.

Кыдат удуртукчулар империализмге удур база демисежип турар бис дижип бадыткап турарлар. Пекинге антиимпериалистиг медеглелдерни өй-өйү-биле кылгылап каап тургулаар-ла харын, ынчалза-даа Мао Цзэ-дуннуң антиимпериализми чүгле ооң-биле кызыгаарлаттынып турар. Оон туржук, боттарының антисоветчи чүткүлүнүң, социалистиг өске-даа чурттарга хамаарыштыр боттарының өжээтениниң талазы-биле Мао Цзэ-дун болгаш ооң бөлүү херек кырында империализмниң эрге-ажыктарынга бараан болурунче улам улуу-биле чайгылып кирип турар.

КУР-нуң амгы удуртукчуларының Вьетнам айтырыының талазы-биле туружу Вьетнамның улузунга удур америк дайынны чорударынга дузалап турар деп, ам АКШ-та ажыы-биле чугаалажып турар. Ынчаарга ол шынап-ла ындыг. Мао Цзэ-дуннуң болгаш ону хүрээлеп турар кижилерниң калчаарап барган антисоветтиг туружу болза, агрессияга удур туржуп турар күштерни сандарадырынче, демисежип турар Вьетнамга дузалаарын херек кырында кошкадырынче угланган оларның шугуму—ол дээрге АКШ-тың империалистеринге ёзулуг-ла чемиштир.

Совет Эвилелинде кым-даа Мао Цзэ-дуннуң бөлүү биле кыдат улусту бир дөмей кылдыр көрбейн турар болбайн аан. Ол бөлүктүң чорудуп турары улуг күрүнезирек, антисоветтиг политиканы, марксизм-ленинизм-биле ниитилежир чүвези чок ол политиканы совет кижилер шиитпирлиг ойтур шавар апаар. Ынчалзажок бистиң партиявыс кыдат улуска-даа удур, кыдаттың компартиязынга-даа удур демиселди чорутпайн турар болгаш чорутпас-даа дээрзин ооң-биле чергелештир база катап онзалап демдеглээрин күзээр бис. Социализмниң болгаш ажылчы чоннарның делегей сагыш-сеткил каттыштырылгазының эрге-ажыктарының негеп турары ышкаш, Кыдатты Совет Эвилели-биле, социалистиг өске чурттар-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың оруунче эгидер күштерни кыдат коммунистер, кыдат улус тывар дээрзинге бистер бүзүрээр бис.

Бодунуң чайгылыш чок шынчы, принципиалдыг политиказы-биле, Чер кырынга тайбыңны камгалаарының, хосталганың болгаш депшилгениң политиказы-биле бистиң чуртувус делегейниң күрүнелериниң хөй нуруузунуң талазындан, бүгү-ле тайбыңга ынакшылдыг улустарның талазындан хүлээп болгаш хүндүлеп көрүүшкүнүн чедип алган.

Совет күрүнениң делегейде бедик ат-алдары—бодунуң сорук кирикчи күш-ажылы-биле бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргазының күчү-шыдалын улгаттырып, Совет Эвилелиниң делегей кырынга үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгалыг болурунга бижыг үндезинни тургузуп-турар бистиң улузувустуң ачы-хавыязы-дыр. Ол—Октябрьның ыдыктыг тугуң, Ленинниң тугун бедик тудуушаан, коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле совет улусту бүзүрелдиг аппар чыдар бистиң Коммунистиг партиявыстың ачы-хавыязы-дыр.

Партияның соңгулдага кирип турары ёзулуг улусчу программа дээш бүгү совет кижилер боттарының бадылаашкыннарын сорук кирииш-кин-биле бээр дээрзинге бүзүрелди илередирин чөпшээреп көрүңер, эштер. Бистиң ленинчи партиявыстың бүгү политиказында чоннуң эрге-ажыктарының дугайында, чоннуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкыны сиңниккен. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылавышаан, совет кижилер социалистиг Төрээн чуртунуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бижыглаар дээш, улустуң чаагай байдалыныы, улустуң культуразының өзүлдези дээш, бүгү делегейге бижыг тайбың дээш бадылаарлар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулданың хүнү—бистиң Төрээн чуртувустуң чаа-чаа чедиишкиннериниң баштайгы медээлекчизи, партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эвииниң болгаш сырый каттыжыышкынының чырыткыланчак көргүзүү болуру чигзиниг чок.

Бистиң өндүр чаагай совет улузувус болгаш оон шылгаттынган авангардызы—Ленинниң алдарлыг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эвииниң боттаныышкыны—коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогу делгерезин!

(Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

АСКЫМ-КЕЖИИ

Частың башкы айы—марттың 12. Бөгүн бистиң республиканың бүгү хамаатылары өөрүшкүлүг байырлалда. Бо байырлалдың хүнүнде ёзулуг улусчу соңгулданың чурту—Совет Эвилелиниң хамаатызының соңгуур эргезиниң дугайында бодап келир-дир. Советтер — ол дээрге ёзулуг улусчу эрге-чагырга. Олче чоннуң эң-не төлептиг төлээлерин соңгуп турар бис.

Мен 1893 чылда, ынчангы Тываның араттары амгы соңгулда чурумунуң дугайында бодавайн-даа чораан үеде, төрүттүнген мен. Назынымның 74-кү чылында база бир кайгамчык солун, өөрүшкүлүг үени чурттап эртип тур мен. Чүл дээрге бо соңгулда бүгү совет кижилер аас-кежиктиг чурттаалганы чурттап эртикениниң чартык чүс чыл болурунуң байырлалын күш-ажылчы сеңниг демдеглеп эрттирер дээш бедик кедүрлүүшкүннүг ажылдап турар кайгамчык өйде эртип турардыр. Муң-муң бадылаашкыннарга үнүм кадар, чоргаар эргелиг болганым—улуг аас-кежиим!

Барык-ла 14 чыл дургузунда мал малдап келдим. Назылап кырызымза-даа малчын ажылымны уламчылап, Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының хойжузу Сергей Шактар-оолдуң дузалакчы кадарчызы болуп ажылдап турар мен. Бистиң малчыннарывыстың аразында күрүне эрге-чагыргазынга соңгударынга төлептиг эштер кайы көвей. Оларның чижээнге бөгүн депутатка соңгудуп турар мурнакчы хойжулар Ховалыг Дадар-оол, Сат Мижит-Доржу, Антонина Амирбит суглары ап болур. Бо дээрге чылдан чылче бедик көргүзүглер дээш сагыш аарып чоруур, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр эрес-шудургу шалыпчылар-дыр. Бөгүн оларның коданнарындан төрүттүнген чаш малдың чаңгызы-даа хоравааан. Бо эштерге улуг бүзүрел-биле бадылаар мен.

Кандыг-даа капиталистиг чуртта бөдүүн ажылчын кижиге, бисте ышкаш, ындыг бүрүн эргени тывыспайн турар. Бистиң совет кижилер харын боттарының эрге-чагыргазынче эң төлептиглерни бадылавышаан, соңгулда хүнүнге күш-ажылчы бедик түңнелдерлиг кээп турар. Бистиң ажаап турарывыс төрүүр 304 баш хойнуң бөгүнге чедир 250-ни оолдаан. ынча хураган четче-менди камгалап алдынган, эки дорүгуп турар.

Мээң чурттап эртип турарым бөгүнгү кайгамчык чаа үени алгап-йөрээвишаан, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң моон ыңайгы хөгжүлдезинге хензиг-даа бол, төлептиг үлүүм киирер дээш бүгү-ле арга-мергежилимни аныяк малчыннарга дамчыдар мен. Улусчу эрге-чагыргаже бөгүн бадылап турарлар дег мурнакчыларның хүрээлеңи моон соңгаар улам көвүдезин!

Маа СЕДИЙ-ООЛ,
кырган соңгукчу.

Сөзүн ээлээн

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер советтеринге соңгулда хүнүнге чедир тракторлар септелгезин доозар хүлээлгени Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң механизаторлары алган турган. Олар сөзүн ээлеп шыдааннар. Септелгеге механизаторлар Колдук Семис-оол, Назыты Кара-оол, Дмитрий Салчак, дарган Өлчей Бай-Бара идепкейлиг киришкеннер.

Колхозтуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чылынга бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр хүлээлгени алгаш, районнуң өске ажыл-агыйларын кыйгырган.

А. ДОНГАК.

Хойжу биле башкы

СОҢГУП ТУРАР КИЖИЛЕРИВИС ДУГАЙЫНДА

Доңгак Мазыкы Биче-оол Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң мурнакчы хойжузу. Мурнунда соңгулдада Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуткан, а ам база катап Каргының № 25 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга депшиттирген.

Мал ажылынга үре-түңнелдиг ажылдааны дээш, «Күш-ажылга шылгарал» деп медаль-биле 1966 чылда ол шаңнаткан. Амгы үеде ооң коданында 260 ажыг хой оолдаан. Чаш хураганнар шупту менди доругуп турар.

Мурнакчы хойжу Октябрьның Улуг революциязының 50 чыл болган оюнга чедиишкинниг ужуражыр сорулга-биле 100 хойдан-на 100 хураганны, бир хойдан 1,5 кг дүктү кыргып алырын болгаш 100 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

* * *

Бай-Тайганың Мугур-Аксы сес чыл школазының башкызы Ария Шожаловна Салчак келир үениң салгакчыларын кижизидеринге кызымаккай чоруун көргүзүп турар. Бодунуң кол ажылындан аңгыда хөй-ниитиниң даалгаларын күүсединге кончуг идепкейлиг. Ол «Малчын» колхозтуң Чаа-Суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы. Школа болгаш уруглар садын чугайлаарынга болгаш өске-даа хөй-нитти ажылдарынга херээженнерниң күжүн организастап келген.

Бай-Тайга район Совединиң депутадының кандидадынга Ария Шожаловна Салчакты депшиткени черле чөптүг. Бөгүн соңгукчулар төлептиг кандидаттар дээш бадылаашкынын бээрлер.

Д. ХОЙЛАК-ООЛ.

ЧЕТТИРДИМ

Бичемден-не ада-ием чок өскүс калган турган мен. Мени өстүрүп доруктурган улус—Чербиниң уруглар бажыңының башкылары, кижизидикчилери (ам ында школа-интернатты ажыткан). Кижи дугайында сагыш салыышкын бистиң чуртувуста бирги чериниң айтырыы. Ылаңгыя бичии чаштарның болгаш аныяк өскенниң келир үези дээш бистиң күрүневис хүн бүрү сагыш салып турар. Ооң ачызында азырап кадагалаар ада-иези чок өскүстер безин, бүгү уруглар-биле бир дөмей кижизиттинип турар.

Уруглар бажыңынга турганым соонда, Чербиниң школа-интернадынга сески классты дооскаш, Кызылдың музыка училищезинге өөренир дээн күзелимни чедип алган мен. Музыка талазы-биле билиг чок кижиге өөрениири баштайгы үеде берге боон турган. Ынчангаш сургуулдарны белеткел курузунга база өөредип турарының ужуру ында.

Бирги курстуң бирги семестриниң экзаменнерин багай эвес дужаадывыс. Чедип алыр профессиям—клуб ажылдакчызы. Баянга, фортепьянога ойнаарын биске өөредип турар. Бичии-даа ойнап билбес тургаш, ам өөренип алдым. Башкызыс Борис Семенович Петраков бисти кызымак өөредип турар. Фортепьянога башкым — Ростислав Кенденбиль. Музыка талазы-биле тускай ортумак эртемни чедип алгаш, клубтарга барып ажылдаар бис. Тускай эртемниг клуб ажылдакчызы кижиге чугула бүгү-ле билиглерни биске өөредип турар.

Бо чылдың март 12—мээң амыдыралымга база бир уттундурбас хүннерниң бирээзи. Он сес харны харлап, чоннуң төлептиглери дээш бадылап, хамааты хүлээлгемни эң-не баштай күүседирим ол. Совет хамаатызы кижи ажылдаар, өөренир, дыштаныр эргелиг. Ол бодунуң чуртунуң ёзулуг ээзи бооп, эрге-чагырганың дээди органнарын соңгуурунга киржип турар. Совет демократия эң-не улусчу. Чоннуң депшиткеннериниң аразында малчын, башкы, эмчи, артист, ажылчын дээш кандыг-даа мергежилдиң кижилери бар-дыр.

Мээң баштайгы киржирим соңгулда кампаниязы совет улустуң бүгү чуртта ажыл-ишчи көдүрлүүшкүнүнүң үезинде эртип турар. Октябрьның 50 чыл оюн чедиишкинниг уткуур дээш белеткел, чарыш кайда-даа калбарган. Бистиң училищениң сургуулдарының мурнунда турар чугула сорулга болза кончуг эки өөредилге, үлегерлиг чурум-сагылга, хөй-нииттиниң ажылынга идепкейлиг киржири болур. Республиканың музыка культуразының төвү—бистиң училищевис болганда, ооң кижизиттиргеннери бистер, чон ортузунга музыка культуразының тарадыкчылары болур болгай бис. Ынчангаш амыгаштан эгелеп, профессионал белеткелинисти бедидер дээш чүткүлдүг өөренип турар бис. Мен бодум бирги курстуң бирги семестриниң экзаменнерин эки дужаадым. Ылаңгыя тускай эртемнерже кичээңгей салып, эки шиңгээдип алырын оралдажып турар мен. Мону чедип алырынга мээң башкыларым улуг дузаны чедирип турар.

Бирги курсчуларның комсоргу кижи болганымда кылыр ажылдар-ла хөй. Чедир кылдынмайн турар чүүлдерни моон соңгаар-даа боттандырып чорудар бис.

Бөгүнгү соңгулдага киржип тура бодумнуң бадылаашкынымны Төрээн чуртумнуң улам ыңай чечектелиишкини, амыдыралдың улам-на чаагайжыры, байлакшыыры дээш бээр мен. Совет улус коммунизмни тургузуп, хүн келген тудум чаа-чаа базымнарны кылып турар. Бистиң сургуулдарның эки өөредилгези нийти херекке бистиң салыышкынывыс ол болур дээрзин билип турар бис. Шак мындыг кайгамчык үеде төрүттүнгеш, өзүп кижизиттинип, эртем-билиг чедип ап турарым дээш, Коммунистиг партияга, Совет чазакка четтирдим.

Зоя МААДЫ,
аныяк соңгукчу.

Агитационный участок
ДГИТПУНКТ

АГИТПУНКТ СОҢГУЛДА БҮДҮҮЗҮНДЕ.

С. Феоктистовтуң фотозу.

Очерк

КИЖИ ЫНДЫГ БОЛУР

Ортумак сынныг, хүлүмзүрүй каантарга, диштери түң дег агартыр көстүгүлеп келгилээр, уттунмас метпегер семис-даа эвес, мөчек-мөчек шыңганнарлыг, сиреш мага боттуг, уш-баш чок шуугап-даа чорбас—сеткилинге хайныккан бодалын ажыт-чажыт чокка алыс дорт шыны-биле чугаалаар, дөртен харны ажа-даа дужуп чорза, үжен ажыг харлыг хире көстүр бо кижи-биле ужурашкан, чугаалашкан санымдала, ооң биче сеткилдиг, бөдүүн ажыл-ишчи амыдыралын каракка көзүлдүр бодап, ёзулуг күш-ажылчы кижи ол болбазыкпа, чонунга кижи ынчаар бараан боор-ла болгай деп өөрүшкүлүг бодалдың эземинге үр-ле эжиндирип артып каар мен. Бо удаада база-ла ооң-биле сеткил хандыр хөөрештим, тургузукчу улуг ижин сонуургап таныштым.

Часкы хүннүң сарыг хереллери соңганың кылаң-чырык шилдерин өттүр дээп, тудугжунуң чаа келген солуннар номчуп орган өрээлин өөрүшкүлүг чырыы-биле чырыдып туру. Хана дээрге хар дег ак көстүр.

— Улуг Октябрьның ачызында, орус улустуң акы-дуңма улуг дузазының түңнелинде, тыва улус аас-кежииниң дарганы болганы бо ышкажыл—деп, Семен Баян-оолович эрес-сорук кирип чугаалады.—Чүве билбес караңгы-бүдүүлүк деп чорук чөгенчиг-ле. Сүт-Хөлге баштайгы колхозтарның организастаттынып турганын сактып ор мен. Ийи-чаңгыс хууда өнчүзүрек кижилер аңаа боттарының күзел-соруун каттыштырбайн турганнар.

Семен Баян-оолович Сандан оң холу-биле катташкак сыгыгларлыг хаваан суйбай туткулап, бир-ле чүвени боданып олур. Чурттап эрткен амыдыралын чуруй бодап органы ол боор.

Ынчан 1950 чылдың үези. Хып дээн чалыы назынныг аныяк оол Семен Сандан Хөр-Тайга сумузунуң даргазынга ажылдап эгелээн. Чоннуң амыдыралы дээрге хайнышкынныг. Кылза чогуур ажыл дээрге башка сыңмас, эгинге уттунмас. Ынчан бир-ле дугаар сорулгаларның бирээзи: чаа тургустунган колхозту экономика талазы-биле быжыглаары, чонну чаа колхозчу амыдыралче хаара тудары турган. Маңаа эң-не чөптүг, кандыг-даа хажыдыышкын чок тайылбыр-суртаал ажылын чон ортузунга чорудары эң-не чугула апарган. Ынчангаш Семен араттарының өг-өрегелерин эргилдир кезип чорупп турган:

— Колхозчу амыдырал дээрге—күжүн-демин каттыштырып, хөреңгизин кадып тургаш, чаңгыс өгнүң кады төрээн алышкы, угбашкы уруглары ышкаш тургузукчу улуг күш бооп чурттаары ол ышкажыл. Чаа шагның шапкын хөгжүлдези чаңгыс шак-даа манаар эвес, чүнү бодап орар бис—деп, чүвениң шынын-на сөглеп турган.

— Ол-даа чөптүг-дүр, «демниг сааскан теве тудуп чээн» деп үлегер чугаа бар болгай—деп, араттарның хөй кезии алыс чүвениң эчизин бодап, баштайгы-ла хурал-суглаа чыыштарынга өргүүдел-бижиин тудуп алган кээп турган.

Ынчаарга ийи-чаңгыс кижилер—хуу өнчүзүректер база-ла турган. Олар дүшке-даа накпас, мынча дигилээр турган:

— Чүвениң хевирин бичии манап көөр-дүр, арай сөөлзүредир колхозка киргей бис аан...

Семен Баян-ооловичиниң ол үеде кады ажылдап турган өөрү Ондар Даваа, Ооржак Чөнүкпей болгаш өскелер-даа чоннуң бедик хүндүткелин ак сеткилдиг ажылы-биле чедип алган. Олар аныяк суму даргазының үйгү-чыдын чок, амыр-дыш сагынмайн ажылдап турарын магадаар турганнар, чүгле магадаар эвес, а харын аңаа арга-сүмени айтып бергилээр.

1950 чылдың магалыг чаагай чазы дүшкен. Шапкын Хемчиктиң унун дургаар чодураалар, чыжырганалар, талдар чечектелип частып үнген. Хемчик унунуң чонунуң амыдыралы ол чазын база-ла бир янзы—чаа хөгжүлдениң үе-чадазынче кирипкен. Барык бүгү-ле араттарның өрегелери каттыжып ээп, чаа колхозтуң үндезиин өзээн тургускан. Үш дакпыр демниг күш—чаагай амыдыралдың база бир буруннгаар базымы ынчаар хайныгып үнген.

Семен Баян-оолович өскен-төрээн чериниң, өргүн чаагай чонунуң колхоз тургузуп каттыжарын ынчаар көрүп, ону организастаарынга улуг-хуузун киириштирген.

Семен Баян-оолович кедээге он бир чылдың дургузунда Советтер ажылынга, партия ажылынга ажылдап, чоннуң хайныккан амыдыралының ортузунга улам-на угаан-медел кирип, үнген хүннүң херелинче уткуй баскан чырык-чаагай амыдыралдың, төрээн чонунуң ажыл-херээ-биле салым-чолун каттыштырган.

1957 чылда Семен Баян-оолович ажыл-амыдырал аайы-биле Кызылга кээп чурттай берген. Ол өзүп орар тыва ажылчын аңгының одуруунга кирип, тудугжу болуп ажылдап эгелээн. Оон бээр ам он чыл четкен. Бо үениң дургузунда ооң ажыл-амыдыралынга кандыг өскерлиишкиннер, болуушкуннар болбады дээр. Бо чылдарның дургузунда ол бызаңчының, арматурщиктиң, бетонщиктиң нарын мергежилинге өөренип алган. Чонга-хөйге билдингир уран-шевер тудугжу болу берген...

...Енисей кварталының база бир алдан аал чурттаар бажыңының ханазын улам-на бедидир салып, Санданның тудугжу эш-өөрү хей-аът кирген ажылдап турганнар. Ол үеде дуржулгалыг тудугжу төрээн хоорайы Кызылдың сеткил ханып, улуг өөрүшкү-биле эргилдир көргүлээн. Каш-каш каът даш бажыңнарның кылаң-чырык шилдиг соңгалары хүн херелинден чайыннанып, асфальттыг делгем, узун кудумчулар-биле янзы-бүрү машиналар өрү-куду шууржуп тургулаан. Ажыы-биле чугаалаарга, Семен Баян-ооловичиге чүден өөрүшкүлүг боору черле албан. Чүге дээрге бо чалыы хоорайның ынаш болгаш даш-даа тудугларынга ооң шевер холунуң салааларын дегбээн ындыг тудуглуг квартал черле санныг. Тудугжунуң нарын мергежилин чедип алгандан бээр дуржулгалыг тудугжу та чеже аныяк кижилерни тудугжунуң уран аргазынга өөретпээн дээр. Ам-даа безин дуржулгалыг тудугжулар «Мону мынчалза кандыгыл, башкы, силер бодап көөрүңерге черле кандыг ышкаш-тыр?» деп оон бо-ла янзы-бүрү айтырыгларны сала берген турар. Бо таварылгада Семен Баян-оолович, пат-ла аңаа өөренип чаңчыга берген, хүлүмзүрүп чорук өөрүнүң ниити чугаазының уг-шиин бодунуң бодалы-биле дүүштүрүп көргеш, ам-на түңнелдиг сөстү чугаалаар.

Семен Баян-оолович тууйбуларны камныг тудуп, хоюткуну оларның эптеп салыр черлеринче кутпушаан, шалыпкыны-биле ажылдап турган. Ынчалза-даа ол чанында ажылдап турган аныяк оолдар Алдын-оол биле Депил-оолче өйлеп-өйлеп көрүп каап турган, харында бажыңның азыганчак черлеринге тууйбулар салыр апаарга, демгилерин чанынга тургузуп алгаш боду салбышаан, аңаа тууйбуларны кандыг янзылыг эптештирерин тайылбырлай тыртып бээр. Ооң соонда хендир хергеш, ооң-биле чижеглеп бичии-даа үндүрүк-киирик салыг болдурбазын сүмелээр.

Хоочун тудугжунуң ам өөредип, арга-мергежилин айтып берип турар өөреникчилери ол. Чаа-ла күш-ажылчы базым-биле амыдыралдың делгем оруунче кирипкен бо аныяк кижилер Ак-Туругнуң уруглар бажыңынга кижизиттинген, оон соонда тудуг училищезин дооскаш, бо бригадага ажылдап келгеннери ол. Оларны ёзулуг тудугжулар кылып каар дээш Семен Баян-оолович бүгү-ле сеткилин салып турар.

Бир-ле хүн мындыг таварылга база болган. Алдын-оол биле Депил-оол ажылга үнмейн барган. «Бүгү бригаданың кежигүннери оларже улуг кичээнгейин салып турда, барла дузазын көргүзүп турда, ана болбаан-на төлдер-дир бо—деп Сандан боданган.—Боларның-биле чугааны шыңгыы чорутпас болза, чүвениң хеври черле хоржок болгандыр». Дараазында хүнде Семен Баян-оолович оолдар-биле эп-чөптүг чугаалашкан, тудугжулар база-ла оларга шыңгыы сагындырыышын бергеннер. Ол аныяк кижилер ам эрес-кежээ ажылдап турарлар.

* * *

...Семен Баян-оолович бодунуң чугаазын төндүрүп олурда, ооң бичии уруу Чечекмаазы халып келди. Бичии уруг шоваалаң карактары-биле ачазынче көрүп, хүлүмзүрбүшаан:

— Ачай, ачай, оналгаларым шупту тузун күүседип алдым, ам ойнап чоруйн—дидир.

— Ынчал, кызым, оон кээриңге канчаар күүсеткенинни база катап хынап көөр бис—деп, эргелиг чылыы-биле чугаалады. Адазының сөзүнге сеткил ханган уруг бут баштап ыңай болду.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Семен Баян-ооловичиниң өг-бүлезиниң ажыл-амыдыралы база солун. Санданнарны кижи көрүп оргаш, чүгле бүдүрүлге ажылынга эвес, а харын өг-бүлеге база коммунистиг ёзу-биле чурттап турарлар деп сонуургап көөр. Оларның уруглары биче сеткилдиг аажы-чаңга кижизиттинген. Олар эки өөренмишаан, школазының хөй-нитти ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Санданның кадайы Ондар Байыр-ооловна Кызылдың дааранылга комбинадында база-ла эки ажылдап турар. Ол белен эвес дээн шеверлерниң бирээзи.

— Бүгү улустуң улуг байырлалын — соңгулдалар хүнүн ажылга-даа, өг-бүлеге-даа шалыпчы күш-ажыл-биле уткуур болгай аан—дээш, Ондар Байыр-ооловна кухнязын чугайлап кирипти.

— Ол черле чөптүг—дээш, Семен Баян-оолович демир хууңнарда сугну шала чууру-биле вандип эгеледи.

* * *

Семен Баян-оолович Сандан «Кызыл-тудуг» эргелелиниң эң эки ажылдыг тудугжуларының бирээзи. Ол бодунуң күш-ажылы-биле, хөй-нитти ажылынга киржилгези-биле эш-өөрүнүң улуг хүндүткелин чедип алган. Ол ышкаш ат-сураглыг тудугжу, коммунист, «Кызыл тудуг» эргелелиниң партия эге организациязының бюро кежигүнү. Ооң ажылынга ол эң-не идепкейлии-биле киржип турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бөдүүн ажыл-ишчи кижи Семен Баян-ооловичини эрткен чылын чазактың дээди шаңналы—Ленин ордени-биле шаңнаан. Ол дээрге ооң ак сеткилдиг ажылын бедии-биле үнелеп көргени ол.

Бөгүн бистиң шалыпчы тудугжувус Семен Баян-оолович Сандан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга депшиттирип, чоннуң изиг деткиишкинин ап турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

С. ТОКАНЫҢ

март 12-де

„БОТТАНГАН КҮЗЕЛ“

деп шиизи болур.

Шии кежээкинин 7 шакта эгелээр.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.
Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

МАРТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **Ёзулуг кижи дугайында тоожу»** 10, 12, **«Баштайгы перчатка»** 2, **«Угбазы»** 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Аваа эвес хоорай»** 9.30, **«Солдаттың адазы»** 11, 1, **«Ээнзиргей эрикте»** (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 5.50, 8.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **Уругларга дириг-чуруктар** 10, **«Барабанны хак»** 11.15, 1.15, **«Төрээн чуртундан ыракта»** 3.15, 5.15, 7.10, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Биче сержант болгаш өскелер-даа»** 9.30, **«Өске ат»** 11.20, 3, 4.50, **«Шолазы «Бөрү»** 1.15, 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуу 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00290.